

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: «ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ
РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В
ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ xxxxxx ДРОГОБИЦЬКОГО
РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Виконав: студент II курсу, групи ОП-61
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

БАРТУСЯК ЛЮБОМИР ОРЕСТОВИЧ

Керівник: к.е.н., доцент ЖИДОВСЬКА Н. М.

Рецензент: xxxxxx

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Освітній ступінь МАГІСТР
Спеціальність 071 «ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
обліку та оподаткування
(назва кафедри)

(підпис)

д.е.н, проф. Гнатишин Л.Б.
(прізвище, ім'я, по батькові)

“ _____ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студенту

БАРТУСЯКУ ЛЮБОМИРУ ОРЕСТОВИЧУ
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ХХХХХХ ДРОГОБИЦЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ».

Керівник роботи: Жидовська Наталія Михайлівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по університету від «16» жовтня 2024 року № 740/К-С

2. Термін здачі студентом кваліфікаційної роботи 10 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані для кваліфікаційної роботи: нормативно-правові та літературні джерела за темою роботи, дані аналітичного та синтетичного обліку, річна фінансова і статистична звітність за результатами діяльності сільськогосподарського підприємства, методичні рекомендації, наукові праці, періодичні видання, інтернет-ресурси.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)
ВСТУП

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ .

1.1. Економічний зміст, роль та форми розрахунків з покупцями і замовниками

1.2. Оцінка зобов'язань з покупцями і замовниками та їх визнання

1.3. Нормативна база і літературне забезпечення з обліку, контролю розрахунків з покупцями й замовниками

1.4. Методика наукового дослідження

РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЙНІ І МЕТОДИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

- 2.1. Оцінка господарської діяльності фермерського господарства xxxxxx Дрогобицького району Львівської області
- 2.2. Аналіз стану розрахунків з покупцями і замовниками
- 2.3. Організація та особливості первинного обліку розрахунків з покупцями й замовниками
- 2.4. Організація та особливості аналітичного і синтетичного обліку розрахунків з покупцями й замовниками
- 2.5. Методика формування та облік резерву сумнівних боргів
- 2.6. Механізм внутрішнього контролю розрахунків з покупцями й замовниками
- РОЗДІЛ III. ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ**
- 3.1. Обліково-аналітичне забезпечення системи розрахунків з покупцями та замовниками
- 3.2. Автоматизація обліку і внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками
- 3.3. Система управління дебіторською заборгованістю підприємства
- ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ**
- СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**
5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми
6. Дата видачі завдання: «30» травня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі роботи. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка графічних матеріалів для кваліфікаційної роботи).	30.05.24- 30.06.24 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	01.07.24 – 31.07.24 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	01.08.24 – 30.09.24 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику роботи; виправлення його зауважень; здача роботи на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	01.10.24 – 15.11.24 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (проходження плагіату; написання доповіді й погодження її з керівником роботи; виправлення зауважень у графічній частині).	16.11.24– 10.12.24 р.

Студент _____
(підпис)

Бартусяк Л. О.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

Жидовська Н. М
(прізвище та ініціали)

УДК: 631.162: 334. 72 (477. 83)

88 с. текстової частини, 24 рисунки, 23 таблиці, 46 позицій літературних джерел.

«Теорія і методологія обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками в фермерському господарстві xxxxxx Дрогобицького району Львівської області».

Бартусяк Л. О. – Магістерська робота. Кафедра обліку та оподаткування – Дубляни, ЛНУП, 2024.

Перший розділ висвітлює теоретико-нормативні основи формування механізму розрахунків з покупцями та замовниками, зокрема економічний зміст, роль та форми розрахунків з покупцями і замовниками, оцінку зобов'язань та їх визнання, нормативно-правове та літературне забезпечення обліку і контролю розрахунків з покупцями і замовниками, а також основні методи досліджень.

У другому розділі дано оцінку господарської діяльності фермерського господарства xxxxxx Дрогобицького району Львівської області, проаналізовано основні економічні показники його діяльності та стан розрахунків з покупцями і замовниками. Висвітлено стан обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками у фермерському господарстві. Розглянуто первинний, аналітичний та синтетичний облік розрахунків з покупцями і замовниками, механізм формування резерву сумнівних боргів.

У третьому розділі розглянуто питання автоматизації обліку і контролю розрахунків з покупцями й замовниками та вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю підприємства.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-нормативні основи формування механізму розрахунків з покупцями та замовниками. Проведено діагностику основних економічних показників виробничо-господарської діяльності ФГ хххххх Львівської області, розглянуто основні методичні підходи до організації бухгалтерського обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками у фермерському господарстві, механізм формування резерву сумнівних боргів. Окреслено вектори вдосконалення обліку і контролю розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві за умов формування облікового забезпечення господарських операцій в процесі кругообороту капіталу через уточнення в ньому місця розрахунків з покупцями й замовниками і систематизацію факторів впливу на динаміку об'ємів та якість дебіторської заборгованості підприємства.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, організація бухгалтерського обліку, покупці і замовники, облікова політика, резерв сумнівних боргів, дебіторська заборгованість, контроль.

ANNOTATION

The qualification work investigated the theoretical and regulatory foundations of the formation of the mechanism of settlements with buyers and customers. Diagnostics of the main economic indicators of the production and economic activity of the Farm «Luchkom» in Lviv region was carried out, the main methodological approaches to the organization of accounting and control of settlements with buyers and customers in the farm were considered, the mechanism for forming a reserve for doubtful debts. Vectors for improving accounting and control of settlements with buyers and customers at the enterprise were outlined under the conditions of forming accounting support for economic operations in the process of capital turnover through clarification of the place of settlements with buyers and customers in it and systematization of factors influencing the dynamics of volumes and quality of the enterprise's receivables.

Key words: agricultural enterprise, accounting organization, buyers and customers, accounting policy, reserve for doubtful debts, accounts receivable, control.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ .	9
1.1. Економічний зміст, роль та форми розрахунків з покупцями і замовниками.....	
1.2. Оцінка зобов'язань з покупцями і замовниками та їх визнання.....	18
1.3. Нормативна база і літературне забезпечення з обліку, контролю розрахунків з покупцями й замовниками.....	22
1.4. Методика наукового дослідження	27
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНІ І МЕТОДИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	32
2.1. Оцінка господарської діяльності фермерського господарства xxxxxx Дрогобицького району Львівської області.....	32
2.2. Аналіз стану розрахунків з покупцями і замовниками.....	36
2.3. Організація та особливості первинного обліку розрахунків з покупцями й замовниками	43
2.4. Організація та особливості аналітичного і синтетичного обліку розрахунків з покупцями й замовниками	49
2.5. Методика формування та облік резерву сумнівних боргів.....	55
2.6. Механізм внутрішнього контролю розрахунків з покупцями й замовниками.....	59
РОЗДІЛ III. ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ	64
3.1. Обліково-аналітичне забезпечення системи розрахунків з покупцями та замовниками.....	64
3.2. Автоматизація обліку і внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками.....	68
3.3. Система управління дебіторською заборгованістю підприємства..	74
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Організація бухгалтерського обліку і контроль розрахунків з покупцями та замовниками мають стратегічне значення для підприємств будь-якої галузі та форми власності. Результати цього процесу мають безпосередній вплив в цілому на фінансову стабільність, базу оподаткування підприємств, виконання планів надходжень і витрат, а отже, на досягнення пріоритетних завдань розвитку підприємства в ринкових умовах та забезпечення його конкурентоспроможності та прибутковості господарської діяльності. Облік розрахунків з покупцями та замовниками є найважливішою частиною бухгалтерської роботи, оскільки на даному етапі формується головна частина виручки та грошових надходжень підприємства. За допомогою розрахунків, з одного боку, можна забезпечувати підприємства сировиною і матеріалами, паливом й тарою, а з іншого боку, можна здійснювати реалізацію готової продукції.

Дослідженню проблемних питань розрахунків з покупцями й замовниками присвячені наукові праці М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, А.М. Герасимовича, З.В. Гуцайлюк, Й.Я. Даньків, В.І. Єфіменко, Л.М. Кіндрацької, Г.Г. Кірейцева, Ю.А. Кузьмінського, В.Г. Лінника, І.М. Парасій-Вергуненко, В.В. Сопка, В.Г. Швець, а також зарубіжних вчених - І. Бернара, К. Друрі, Ж.-К. Коллі, Д. Стоуна та ін.

Актуальність проблемних питань щодо організації бухгалтерського обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками на сільськогосподарському підприємстві, пошук шляхів їх вирішення обумовили вибір теми дослідження, мету та завдання кваліфікаційної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних, методичних та практичних питань з обліку й контролю розрахунків з покупцями і замовниками, розробка рекомендацій щодо вдосконалення даної ділянки обліку, контролю в фермерському господарстві xxxxxx Дрогобицького району Львівської області.

Виходячи з поставленої мети, визначені наступні взаємопов'язані **завдання** теоретичного, методологічного, організаційного і практичного характеру дослідження:

- вивчити економічний характер розрахунків з покупцями та замовниками відповідно до міжнародних стандартів і вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності;
- опрацювати нормативно-правове і літературне забезпечення бухгалтерського обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками;
- надати організаційно-економічну характеристику фермерського господарства xxxxxx Дрогобицького району;
- проаналізувати реальний стан обліку розрахунків з покупцями і замовниками у фермерському господарстві xxxxxx Дрогобицького району;
- дослідити порядок проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями й замовниками на підприємстві;
- надати пропозиції щодо вдосконалення організації бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками на засадах національної і міжнародної облікової системи;
- розробити заходи з вдосконалення методики контролю розрахунків з покупцями і замовниками.

Об'єктом дослідження є фінансово-господарська діяльність фермерського господарства (ФГ) xxxxxx Дрогобицького району Львівської області.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних, організаційних і практичних аспектів бухгалтерського обліку, економічного аналізу й контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний підхід до вивчення безперервного розвитку та взаємозв'язку економічних явищ і процесів. При написанні кваліфікаційної роботи застосовувалися загальнонаукові методи дослідження: моделювання,

індукції, дедукції, аналізу, синтезу, порівняння, математичні методи, методи бухгалтерського обліку та контролю

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, праці вітчизняних та зарубіжних науковців з питань організації обліку та методики контролю розрахунків з покупцями й замовниками, наукові журнали, первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку та форми звітності фермерського господарства xxxxxx Дрогобицького району, інтернет-ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні та вирішенні питань обліку та контролю, пов'язаних з розрахунками сільськогосподарського підприємства із покупцями та замовниками. Основними положеннями наукової новизни досягнутих результатів є наступне:

- вдосконалено облікове забезпечення господарських операцій в процесі кругообороту капіталу через уточнення місця розрахунків з покупцями і замовниками та визначення стадії кругообороту капіталу – продаж (реалізація);

- вдосконалено класифікацію наданих знижок для цілей бухгалтерського обліку, використання якої дозволить систематизувати наявну і майбутню методику коригування ціни на готову продукцію, товари, роботи, послуги;

- запропоновано систематизацію факторів впливу на динаміку об'ємів та якість дебіторської заборгованості підприємства, котрі впливають на процес формування дебіторської заборгованості.

Практична цінність роботи полягає в тому, що результати проведеного наукового дослідження щодо вдосконалення обліку і контролю розрахунків з покупцями та замовниками можуть бути використані для подальшого розвитку всієї системи бухгалтерського обліку, аналізу та управління дебіторською заборгованістю сільськогосподарського підприємства.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-НОРМАТИВНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

1.1. Економічний зміст, роль та форми розрахунків з покупцями і замовниками

Розвиток ринкових відносин та орієнтація на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку зумовлює необхідність прозорості розрахунків у межах відповідної платіжної системи. Як основний метод регулювання ринкових взаємодій, розрахунки є важливими і потребують всебічного дослідження та роз'яснення поняття «розрахунки» з багатьох точок зору: економічної, фінансової, правової та бухгалтерської.

Дослідження та аналіз поняття «розрахунки» у фаховій літературі показує, що на практиці домінує таке трактування, як обчислення чого-небудь або плата за що-небудь, виконання грошового зобов'язання, або як документа, який складений на основі розрахунку. В науковій літературі досліджуване поняття розглядається, як грошові взаємовідносини, що виникають між організаціями по товарних і нетоварних операціях [11], як зобов'язання покупця оплатити у встановлений термін вартість заборгованостей, після виконання договірних зобов'язань. [15]

Розбіжності в тлумаченнях свідчать про поєднання в досліджуваному понятті змісту платежу, взаємовідносин і зобов'язань, що в свою чергу поєднує правову та економічну природу поняття. Загальноприйнятому розумінню поняття «розрахунок», як платежу, на основі нарахованих зобов'язань, протистоять випадки, що передбачають часткові розрахунки, поняття платежу без супутніх зобов'язань або пов'язаних зобов'язань, викликаних трудовими, адміністративними, податковими, фінансовими взаємовідносинами або будь-якими іншими причинами, що вимагають більш детального вивчення поняття «розрахунки» з фінансової точки зору.

Відповідно до концепції зобов'язань Б. Райана, слід розмежувати зв'язки між поняттями «зобов'язання», «розрахунки» та «заборгованість». Зобов'язання мають масштабний характер і проникають в усі сфери діяльності підприємства. Вони виникають з моменту прийняття будь-якого рішення, але не кожне зобов'язання є дійсним. У разі прийняття рішення щодо практичного застосування правила, яке передбачає обмін ресурсами та отримання юридичного визнання, це можна вважати фінансовим зобов'язанням. Оплата фінансового зобов'язання здійснюється через систему розрахунків, які відбуваються та припиняються, коли ресурси переміщуються (або грошові кошти, або товари, послуги тощо). Стан розрахунків у будь-який момент їх існування характеризується дебіторською та кредиторською заборгованістю для кожного контрагента.

За таких обставин у бухгалтерському обліку повинні відображатися не зобов'язання як такі, а саме погашення фінансових зобов'язань, оскільки вони виникають через юридично оформлену угоду та під час її практичного застосування: від дати виникнення заборгованості до дати її погашення.

В своїй праці Меліхова Т. наводить перелік основних елементів структури розрахункових взаємовідносин, в процесі економічної діяльності [22]:

- учасники розрахунків: банки та інші фінансові установи, які беруть участь у міжбанківських операціях; населення; компанії, підприємства;
- об'єкт розрахунків (оплати): товари та послуги, внески до бюджету та інше;
- місце проведення: внутрідержавні; міжнародні;
- вид платежу: строковий; достроковий; плановий; відстрочений; прострочений;
- платіжні системи: поштовий зв'язок, спеціальні послуги з пересилання грошей за кордон, кур'єри, виїзна служба, інкасаторська служба, електронний зв'язок і міжнародний зв'язок SWIFT;

— форма розрахунку (оплати): переказ, відкритий рахунок, акредитив, інкасо;

— спосіб оплати боргу: валовий спосіб, кліринг;

— платіжні інструменти: кредитні перекази (платіжна вимога-доручення, платіжна вимога); дебетові перекази (вексель, чек, інкасо); проміжні інструменти (акредитив, пластикова картка); носії (паперові, пластикові, електронні);

— наявність платіжної гарантії: гарантовані платежі (вексель, чек, акредитив); негарантовані платежі (платіжне доручення, платіжна вимога, платіжна вимога-доручення);

— наявність посередників: прямі, транзитні (непрямі);

— ризик (небезпека): юридичний; ризик неефективності; кредитний; системний; оперативний; ризик обману;

— розмір оплати: опт і роздріб.

Дослідження поняття «розрахунків» ґрунтовно здійснено в монографії Карпенко Є. Автор зазначає, що у бухгалтерському обліку розрахункові операції є об'єктом обліку, по-перше, як динамічний процес (проведення платежу до, одночасно чи після одержання товарів, робіт, послуг) і, по-друге, як статичний стан, тобто заборгованість між суб'єктами розрахунків. [26] Розрахунки, на думку Карпенко Є., за правом власності мають подвійний рух як грошових коштів, так і товарів (інвестицій і послуг), в результаті чого документи в процесі розрахунків поділяються на дві частини: фінансову та товарно-розрахункову.

Розуміння поняття «розрахунки», з точки зору системи взаємовідносин між юридичними та фізичними особами, передбачає наявність розрахунків під час практичного виконання фінансових зобов'язань, які юридично оформлені. Ці зобов'язання пов'язані з виконанням товарних і нетоварних операцій.

Розрахунки між юридичними та фізичними особами передбачають виникнення податкових зобов'язань. Відповідно до ст. 44 Податкового

кодексу для цілей оподаткування платники податків повинні вести облік доходів, витрат, та інших показників щодо визначення об'єктів оподаткування або податкового зобов'язання, на основі первинних документів, облікових реєстрів, фінансової звітності та інших реєстрів, що стосуються обчислення та сплати податків та передбачені законодавством. [29]

В банківському секторі поняття «розрахунків» вважається платіжною системою, яка пов'язана з грошима та залучає учасників, пов'язаних з ними у фінансовому обміні. Ця концепція також передбачає способи взаємодії цих учасників стосовно розрахунків за валюту та фінансові інструменти.

У правовому контексті поняття «розрахунки» перетворюється на термін «розрахункові правовідносини», який детально обумовлює учасників процесу, їх права і відповідальність. Такі правовідносини здійснюються між залученими сторонами, і їх метою є досягнення виконання певних зобов'язань:

- по-перше - для сплати боргу боржником,
- по-друге - для повного й своєчасного отримання грошей кредитором;
- по-третє – для забезпечення грошових коштів банком.

На основі проведених досліджень, стосовно економічних, фінансових, правових та банківських аспектів теоретичних основ розрахунків, проведено їх класифікацію та порівняння за критеріями сутності поняття, форми їх вираження та форми їх здійснення (табл.1.1).

Наведені дані в таблиці 1.1 показують зв'язок між різними підходами до економічного тлумачення поняття «розрахунки» та способами їх прояву для цілей бухгалтерського обліку і оподаткування, права та банківської справи. Це зумовлює необхідність прямого чи опосередкованого відображення в системі бухгалтерського обліку усіх складових розрахунків, пов'язаних з об'єктом, суб'єктами, способами здійснення та додатковими наслідками здійснення розрахунків.

Таблиця 1.1

Порівняння сутності поняття «розрахунок» з різних точок зору*

Критерій	Економічна сутність	Облікова сутність	Податкова сутність	Банківська сутність	Юридична сутність
Сутність поняття	Платіж	Визначення умов платежу	Облікові процедури суворо регламентовані державою	Платіж з метою повного або часткового погашення грошового зобов'язання	Рух грошових коштів
Форми прояву	Взаємовідносини з приводу погашення зобов'язань	Відображення дебіторської та кредиторської заборгованості	Надання інформації про нарахування та сплату податків податковим органам	Проведення розрахунків за валютні цінності та фінансові інструменти	Виникнення та погашення зобов'язань
Форми здійснення	Розмежування об'єкту та форми розрахунків	Облік руху фінансових потоків	База оподаткування	Здійснення платежів тільки за розпорядженням власника рахунка	Нормативне регулювання форми розрахунків, цінних паперів

*Джерело: узагальнено автором

У загальній системі розрахунків одне з найважливіших місць відведено розрахункам з покупцями й замовниками. Даний специфічний тип розрахунків має свій об'єкт, суб'єкт і механізм. Об'єктом системи розрахунків з покупцями й замовниками є взаємовідносини між споживачами (покупцями) і виробниками (продавцями) та їх фінансові зобов'язання. Суб'єктами вважаються покупці товарів, послуг, тобто платники коштів.

Покупець – це юридична чи фізична особа, яка використовує, купує або має намір придбати чи замовити товар, послуги чи роботи. Покупець - суб'єкт господарювання, який одержує товар не для власного використання.

Замовник — це юридична або фізична особа, яка розміщує замовлення іншій особі (виробнику, продавцю, постачальнику товарів і послуг (підряднику)). Такими замовниками можуть бути уряди, державні установи, установи, організації, підприємства та громадяни.

Метою здійснення розрахунків для покупця є максимально наблизити передачу товарів, робіт і послуг до моменту передачі. Тому основною метою системи розрахунків з покупцем є гарантія виконання покупцем своїх

зобов'язань перед постачальником в оптимальний проміжок часу між передачею товарів, робіт, послуг і отримання ним коштів.

Характеристика форм вираження розрахунків із покупцями в різних аспектах зображена на рис.1.1.

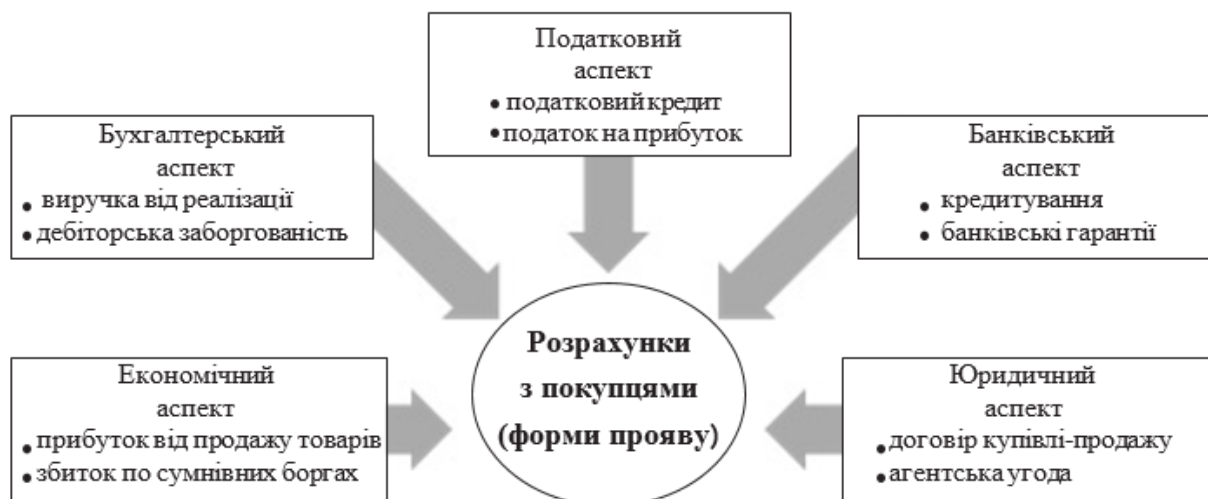

Рис. 1.1. Характеристика форм прояву розрахунків з покупцями за різними аспектами.*

*Джерело: складено автором на основі [35]

В основі розрахунків з покупцями і замовниками лежить їх бажання укласти комерційну угоду. Таким чином, постачальник (підрядник) несе відповідальність за поставку матеріальних цінностей, надання послуг або виконання робіт, тоді як покупець (замовник) відповідає за оплату отриманих матеріальних цінностей, наданих послуг або виконаних робіт.

Дані обов'язки передбачені умовами договору і фіксуються в ньому. Умови договору стають чинними та обов'язковими для сторін з моменту його підписання. Договір має містити розділи, які описують умови та всі відповідні деталі, необхідні для завершення та виконання угоди.

Найпоширеніші види договорів, які зазвичай формалізуються щодо покупців і замовників, є:

- *Договір купівлі-продажу* - передбачає, що продавець повинен передати товар у власність покупця, а покупець повинен прийняти товар і сплатити за нього обумовлену суму.

- *Договір поставки* - вид господарського договору, який передбачає постачання товарів для використання в господарській діяльності, однак договір не може бути укладений підприємством, яке не займається господарською діяльністю. Ці договори є значною частиною комерційних товарних відносин юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у фінансово-економічній сфері;

- *Договір підряду* — це угода, за якою одна сторона (підрядник) зобов'язується виконати певне завдання на замовлення іншої сторони (замовника). Завдання полягає в тому, щоб отримати результат, який буде доставлений замовнику, а замовник заплатить за результат.

- *Договір про надання послуг* – це договір про спільне надання послуг, за яким виконавець несе відповідальність за надання послуг (дій або заходів) за запитом замовника, а замовник несе відповідальність за оплату цих послуг.

Кожний з перерахованих договорів має свої особливі істотні умови, які мають велике значення для бухгалтера, в тому числі в частині бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками.

Особливості відображення всіх договірних зобов'язань на рахунках бухгалтерського обліку залежно від типу договору подано на рис. 1.2.

Підставою для негайного відображення інформації в бухгалтерському обліку є «консенсуальні» договори. Натомість усі реальні договори слід реєструвати в обліку відповідно до першої події. Діючі ж договори слід відображати в момент, коли вони набувають законної сили.

Під час здійснення своєї операційної діяльності, організації та підприємства, як правило, укладають договори з іншими організаціями, підприємствами та споживачами послуг. Ці розрахунки в першу чергу

стосуються реалізації готової продукції, товарів і здійсненням їх облікового відображення.

Рис. 1.2. Відображення договірних зобов'язань на балансових рахунках бухгалтерського обліку залежно від типу договору.

Для визначення обсягу питань, які вже частково вивчені, ми проаналізували останні наукові дослідження щодо обліку розрахунків із покупцями й замовниками та отримані результати навели в таблиці 1.2.

Аналіз попередніх наукових публікацій та досліджень показав, що проблеми, пов'язані з обліком розрахунків з покупцями і замовниками, вивчаються в різних напрямках: починаючи від загального вивчення розрахунків з покупцями й замовниками до комплексного аналізу обліку та управління дебіторською заборгованістю підприємства.

До головних завдань бухгалтерського обліку розрахунків із покупцями та замовниками належать:

- своєчасне та належне оформлення операцій із руху грошових коштів та розрахунків;
- контроль стосовно витрачання коштів у розрахунках тільки за цільовим призначенням;

Таблиця 1.2

Аналіз досліджень щодо питань обліку розрахунків з покупцями і замовниками

Автори	Проблематика	Пропозиції
1. Акімова Н.С., Топоркова О.В., Євлаш Т.О., Говоруха О.О.	Удосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством	Систематизовано класифікацію дебіторської заборгованості у Балансі та Плані рахунків. за часовим розрізом, за об'єктами виникнення зобов'язань (виділення розрахунків за бартерними операціями) за податковими наслідками; можливістю уступки прав вимог; своєчасністю погашення; ймовірністю погашення; терміном погашення; наявністю наміру.
2. Бенько М. М.	Особливості організації обліку на торговельному підприємстві в умовах сучасних інформаційних технологій	Визначено показники прямої економічної ефективності зниження дебіторської заборгованості при впровадженні автоматизованої системи бух обліку. Доведено зниження дебіторської заборгованості за рахунок всебічного, персоніфікованого контролю на десятки процентів
3. Богатенко Н.	Відображення знижки в обліку, відсутність інформації про знижки у фінансовій звітності; документи при наданні знижок	Запропоновано класифікацію знижок, розглянуто валовий і чистий методи відображення знижок; відобразити суму наданих знижок на рахунку 719 у покупця; при наданні знижки рекомендується виписувати нові накладні, рахунки-фактури та анулювати попередні, подавати уточнюючі податкові декларації. Сума знижки у покупця відображається на рахунках інших доходів
4. Бойко В.В., Пістунов І.М., Пашкевич М.С.	Оптимізація дебіторської заборгованості	Запропоновано матрицю динаміки доходів і витрат у просторі зміни суми боргу та відстрочки в залежності від їх співвідношення до операційних витрат та норм запасів товару. Для договорів купівлі-продажу з відстрочкою платежу (опіони, ф'ючерси, деривативи) пропонується додатковий пункт «Особливі умови» з матрицею.
5. Булкат Г.	Проблеми оцінки дебіторської заборгованості по факторингових операціях та відображення знижок	Запропоновано відобразити в обліку знижки у продавця (при наданні знижки до реалізації товарів знижка в обліку не відображається; при наданні знижки після реалізації товарів слід додавати виписку з документів, що підтверджують факт надання знижки, а суму знижки відобразити сторнуючими проведеннями; при наданні знижки, в рахунок зменшення дебіторської заборгованості, відображається як безоплатна передача товарів покупцю на суму знижки).
6. Євлаш Т.О.	Удосконалення обліку та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління	Запропоновано змінити найменування рахунка 38 «Резерв сумнівних боргів» на «Резерв можливих втрат від боргів» з виокремленням субрахунків: 381 «Резерв безнадійної заборгованості» та 382 «Витрати на погашення дебіторської заборгованості».

- контроль за дотриманням форми розрахунків, які передбачені договором;

- своєчасна звірка розрахунків із дебіторами для застереження простроченої заборгованості.

Таким чином, чітка організація бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками має важливе значення, оскільки вона безпосередньо впливає на показник швидкості обертання обігових коштів, а своєчасне надходження грошових коштів призводить до підвищення рівня платоспроможності та ліквідності будь-якого суб'єкта господарювання.

1.2. Оцінка зобов'язань з покупцями і замовниками та їх визнання

Під час переходу України до ринкової економіки, що передбачало вступ до Світової організації торгівлі, у сфері бухгалтерського обліку було внесено суттєві зміни. Її реформування базувалося на потребах ринку і поєднувалося з вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Основною метою бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання є надання підприємствам достовірних точних даних про створення, розподіл і використання прибутку. Крім того, особливу увагу слід приділити оцінці грошових процесів безпосередньо в грошовому еквіваленті. Розрахунки з покупцями і замовниками у бухгалтерському обліку відносять до поточних зобов'язань підприємства.

Залежно від термінів (строків) погашення зобов'язання поділяють на поточні та довгострокові. Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» зобов'язання вважається поточним, якщо воно сплачене протягом одного операційного циклу діяльності підприємства або протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Інші зобов'язання, які є довгостроковими, включають решту боргу. [25]

Залежно від методу розрахунку обсягу зобов'язання, вони поділяються на фактичні та умовні.

Зобов'язання є складовою Балансу (Звіту про фінансовий стан) і вважаються джерелами утворення ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

До головних форм розрахунків, пов'язаних із здійсненням розрахункових операцій, належать: [38]

- акцепти;
- акредитиви;
- розрахунки, що здійснюються з використанням платіжних доручень;
- розрахунки, що здійснюються із використанням чеків;
- розрахунки товарними векселями і нетоварними векселями;
- розрахунки, із виконанням планових платежів.

Використання тієї чи іншої форми розрахунків повинно бути обумовлено договором, який заключається між покупцем і виробником.

Однією з найбільш важливих проблем, яка вимагає широкого та різнобічного розгляду, є питання оцінки зобов'язань. Вибір варіанту оцінки базується на виді зобов'язань. У бухгалтерському обліку зобов'язання класифікуються як поточні зобов'язання, довгострокові зобов'язання, забезпечення, непередбачені (умовні) зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Методичні вимоги щодо формування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про дебіторську заборгованість розкриває П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», інформація про кредиторську заборгованість, а також принципи її відображення у фінансовій звітності визначена П(С)БО 11 «Зобов'язання». [31, 33]

Оцінка зобов'язань має істотний вплив на формування облікової політики підприємства. Реалізація принципу обачності, який передбачає використання методів оцінки в бухгалтерському обліку, які запобігають недооцінці визнаних зобов'язань, має вирішальне значення для оцінки зобов'язань. Через дію принципу безперервності, оцінка зобов'язань

підприємства проводиться, виходячи з припущення, що його майбутня діяльність буде продовжуватися.

В НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» зазначено, що зобов'язання - це заборгованість підприємства, яка виникла у попередні звітні періоди (є результатом минулих подій) і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які містять в собі економічні вигоди. [25]

Зобов'язання підприємства визнаються, якщо є наявними дві обов'язкові ознаки:

- оцінка зобов'язання може бути достовірно визначена;
- існує імовірність зменшення економічних вигод в майбутньому через його погашення.

Значна частина зобов'язань підприємства нараховується на регулярній основі (щомісяця) з відображенням у бухгалтерському обліку за дебетом рахунків активів або витрат, а за кредитом - за нарахованими зобов'язаннями підприємства. У цьому випадку визнання зобов'язань (заборгованості) безпосередньо впливає з визнання активів або витрат, пов'язаних із боргом.

Другою вимогою до визнання зобов'язання в балансі є можливість точної достовірної оцінки зобов'язання. Зазвичай, обсяг зобов'язання виражається однозначно і безпосередньо документується у відповідних реєстрах. Зобов'язання визнається у тих випадках, якщо є можливість оцінити його з певною мірою достовірності.

Очевидно, що загальна сума, яку необхідно сплатити для погашення боргу, визначається договором (угодою) або базується на встановлених правилах (тарифах, нормах тощо).

Для розрахунку балансової вартості зобов'язань використовуються такі види оцінок:

- історична собівартість;
- поточна собівартість;
- вартість розрахунку (платежу);

- справедлива (теперішня) вартість.

Процес застосування справедливої вартості є дещо складнішим. Її використання пов'язано із зміною вартості грошей у часі, що зумовлено інфляційними (дефляційними) процесами в економіці (ризик зміни купівельної спроможності грошей), комерційною ненадійністю партнерів (ризик невиконання контракту), або підприємцями, які віддають перевагу наявним грошам (тенденція до підтримки ліквідності).

Історична собівартість - це загальна вартість активів, отриманих в обмін на зобов'язання або грошові кошти чи їх еквівалент, які, як очікується, будуть використані для погашення боргу під час операційної діяльності.

Поточна вартість – це недисконтована сума грошових коштів чи їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язання на поточний момент [39].

В практичній діяльності зазвичай історична, поточна собівартість та вартість розрахунку (сума погашення) збігаються.

Важливо визнати, що всі бухгалтерські записи ведуться в національній валюті України (гривні). У результаті операції із зобов'язаннями в іноземній валюті під час визнання документально підтверджуються у гривнях шляхом перерахунку суми в іноземній валюті за курсом Національного банку України під час операції (дата визнання зобов'язання).

На методику бухгалтерського обліку придбання матеріальних цінностей впливають норми Цивільного кодексу України щодо права власності та складових права власності. У бухгалтерському обліку при цьому використовуються різні терміни: капітал, активи, зобов'язання, засоби виробництва, оборотні активи та необоротні активи тощо.

Процес купівлі матеріальних цінностей та відображення їх в обліку тісно пов'язаний з такими категоріями як актив та зобов'язання (рис. 1.3).

Відображення договірних зобов'язань і прав на позабалансових рахунках обліку різне і має свої ознаки. Як правило, вони не відображаються у фінансовій звітності.

Рис. 1.3. Відображення процесу купівлі матеріальних цінностей в бухгалтерському обліку.

Водночас, в реальному житті не існує підприємства, яке б не мало зобов'язань, що підлягають обов'язковому виконанню в майбутньому. Ці обов'язки включають значні потенційні наслідки для цього підприємства, які зрештою вплинуть на його майновий стан.

Як наслідок, фінансові менеджери підприємства також повинні володіти всебічними знаннями про позабалансові ризики, щоб мати можливість їх додатково захистити.

1.3. Нормативна база і літературне забезпечення з обліку, контролю розрахунків з покупцями й замовниками

Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання залежить від законодавчих норм, які регулюють правові взаємодії між суб'єктом господарювання та державою. У зв'язку з цим актуальним є проведений нами аналіз нормативних і законодавчих актів щодо бухгалтерського обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками на сільськогосподарському підприємстві.

Законодавче регулювання регулює поведінку людей за допомогою нормативно-правових актів, маючи на меті багаторазове застосування цих правових актів за визначених ними обставин. Напрями законодавчого регулювання розрахунків з покупцями і замовниками наведено на рис. 1.4.

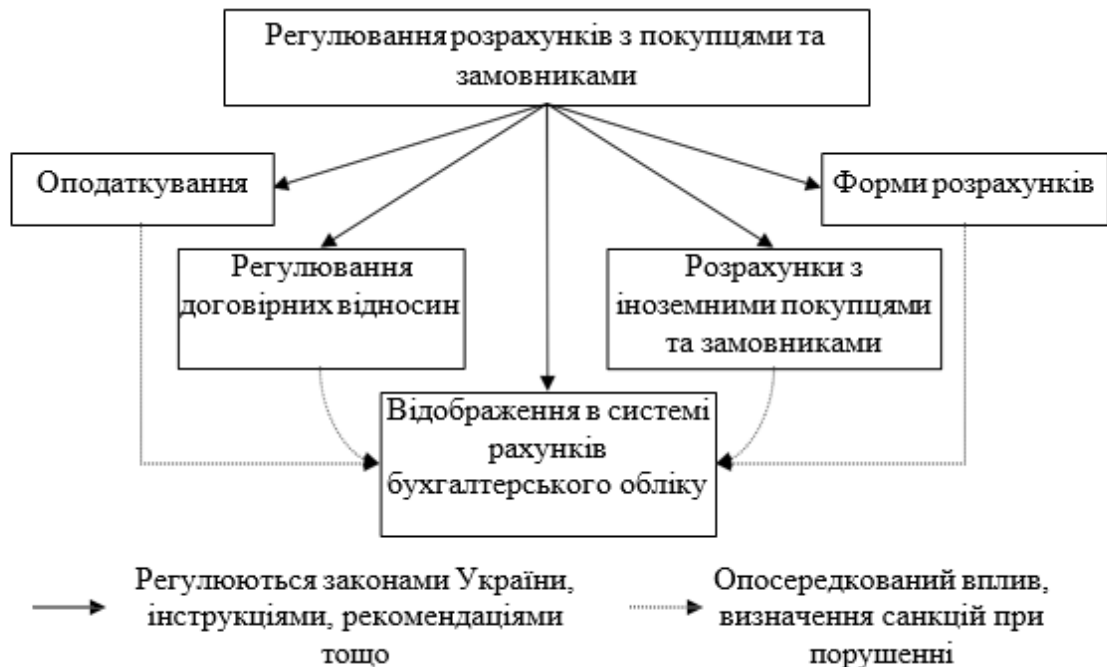

Рис. 1.4. Напрями законодавчого регулювання розрахунків з покупцями та замовниками.

На рис. 1.4 акцентується увага на взаємозв'язку та впливі різних напрямів законодавчого регулювання розрахунків з покупцями і замовниками та подальше їх відображення в систему бухгалтерського обліку. Основними завданнями відображення даних операцій за розрахунками з покупцями й замовниками на бухгалтерських рахунках, виступають зобов'язання підприємства та їх погашення у майбутньому. Вирішальним моментом при цьому є момент визнання таких зобов'язань та визначення форми розрахунків за ними.

При аналізі нормативно-правової бази основна увага приділяється законодавству, яке регулює бухгалтерський облік і контроль розрахунків з покупцями і замовниками (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Нормативні документи з обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками

№ п/п	Документ	Короткий зміст документа	Використання документа
1	Податковий кодекс України від 2.12.10р. № 2755-VI	Налагоджує відносини, про виплату податків і зборів, розкриває права і обов'язки, компетенцію контролюючих органів, права та обов'язки посадових осіб та їх відповідальність за порушення	При досліджуванні переліку податків і зборів які існують в Україні, та упорядкованість їх адміністрування, платників податків.
2	Господарський процесуальний кодекс: Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII	Зазначається, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи, громадяни, мають право звертатися до господарського суду за захистом	Сфера вирішення спірних питань, захист інтересів
3	Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.99р. №996	Розкриває правові засади регулювання, будови, ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, характеризує реєстри бухгалтерського обліку та первинні облікові документи	Досліджує організацію обліку дебіторської заборгованості і відображення їх результатів у фінансовій звітності
4	Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності»	Форма та зміст Балансу, та загальні вимоги і визначення його статей	Суть дебіторської заборгованості, контроль порядку їх відображення у балансі
5	П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" Наказ МФУ №92 від 27.04.2000р	Визнає методичні засади формування бухгалтерської інформації про дебіторську заборгованість	Вивчення складових дебіторської заборгованості та її сутності
6	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Мінфіну України від 31.01.2000 р. № 20.	Визначає методологічні засади формування бухгалтерського обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності	Для організації обліку зобов'язань
7	План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкція про його застосування, Наказ МФУ №291 від 30.11.99 р	Визначає порядок ведення рахунків, методи подвійного запису, інформацію про наявність і рух зобов'язань, капіталу, активів, та явища господарської діяльності	Для організації бухгалтерського обліку
8	Про затвердження типових форм первинного обліку Наказ міністерства статистики України від 29.12. 95 №352	Запровадження типових форм первинного обліку	Для правильного оформлення первинних документів
9	Методичні рекомендації про застосування реєстрів бухгалтерського обліку Наказ МФУ від 29.12.2000 р. №356	Цілеспрямовані на узагальнення у реєстрах обліку методом подвійного запису інформації що існує рух капіталу, зобов'язань та активів	Відображення дебіторської заборгованості у облікових реєстрах
10	Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку №88 від 24.03.95р	Визнає порядок організації документообігу і порядок їх зберігання на підприємстві	При організації документального оформлення
11	Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від від 16.10.2012 № 5463-VI:	Розкриває основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, правові та організаційні засади.	При організації здійснення контролю розрахунків на підприємстві
12	Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ МФУ від 02.09.2014 р. № 879 .	Розкриває основні принципи і порядок здійснення інвентаризації активів та зобов'язань підприємства.	При організації контролю активів та зобов'язань на підприємстві

Поряд із законодавчими та нормативними актами, також була досліджена спеціальна література з обліку розрахунків з покупцями і замовниками, яка наведена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Огляд спеціальної літератури з обліку розрахунків з покупцями і замовниками

№ п/п	Назва посібника, підручника	Короткий зміст	Використання для даної теми
1	Акімова Н. С. та ін. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Х. : ХДУХТ, 2019.	Розкриваються теоретичні та методичні основи бухгалтерського обліку в Україні на основі національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку	При вивченні організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості
2	Атамас П. Й. Фінансовий облік : Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2019	Викладені основні питання теорії і техніки ведення бухгалтерського обліку в умовах застосування нового Плану рахунків і П(С)БО	Для організації фінансового обліку розрахунків з покупцями і замовниками
3	Верига Ю. А., Гладких Т. В., Орищенко М. М. Фінансовий облік : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2019	Охоплює проблеми обліку, як системи реєстрації, узагальнення, та аналізу бухгалтерської інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень	Під час вивчення фінансового обліку дебіторської заборгованості
4	Верхоглядова Н., Шило В., Кисла В. : Бухгалтерський фінансовий облік : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2019.	Розкриваються теоретичні та методологічні основи бух. обліку за умов становлення ринкових відносин в економіці України на основі національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.	При вивченні організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства
5	Іщенко Я. П., Подолянчук О. А., Коваль Н. І. Фінансовий облік I : підручник. Вінниця : Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020.	В підручнику розглянуті питання щодо визнання дебіторської заборгованості їх класифікації та оцінки, обліку розрахунків з покупцями	Використовуємо при вивченні обліку дебіторської заборгованості
6	Кужельний М. В., Левицька С. О. Організація обліку : навч. посіб., Київ : Центр літератури. 2019.	Викладені основи теорії бухгалтерського обліку, організації його на підприємствах України	Під час ознайомлення з фінансовим обліком дебіторської заборгованості на підприємствах
7	Огійчук М. Ф. та ін Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник, 7-ме вид., Київ: Алерта, 2016.	Висвітлено аспекти становлення бухгалтерського обліку, на підприємстві, обліку активів, власного капіталу, зобов'язань і доходів, витрат і фінансових результатів	Під час вивчення обліку дебіторської заборгованості підприємства
8	Ярута В. О. Автома-тизація бухгалтерського обліку : практикум; Харків. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2023.	Розглянуто значення та методичні основи автоматизації бухгалтерського обліку на підприємстві	При автома-тизованому обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Спеціальна література хоча і задовольняє теоретичні питання обліку

дебіторської заборгованості та розрахунків з покупцями й замовниками, але її положень щодо особливостей ведення обліку розрахунків є недостатньо.

Тому при написанні кваліфікаційної роботи, нами також використовувалися статті та наукові праці, які досліджують актуальні питання обліку та контролю дебіторської заборгованості, розрахунків з покупцями й замовниками, які наведені в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Огляд статей та наукових праць з обліку дебіторської заборгованості й розрахунків з покупцями та замовниками

№	Назва статті та автори	Короткий зміст статті
1	Скрипник М. Методика обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками	У статті розглядаються підходи щодо створення інтегрованої системи обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. Стаття включає поточні, запобіжні та заключні заходи.
2	Тирінов А. В. Дебіторська заборгованість підприємства: специфіка і сутність	Розглянуто основні принципи й напрями покращання системи обліку та внутрішнього аудиту, які мають допомогти підприємствам оптимізувати дебіторську заборгованість.
3	Жарнікова В. Облік розрахунків з покупцями: систематизація поглядів та перспективи досліджень.	Розглянуто та проаналізовано систему організації обліку розрахунків з покупцями: підприємства, процес формування резерву сумнівних боргів.
4	Рунчева Н. В. Дебіторська заборгованість: шляхи запобігання й оптимізація стягнення	Запропоновані напрями удосконалення технології обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, а саме необхідність коригування законодавчих актів щодо віднесення витрат, понесених внаслідок нарахування резерву сумнівних боргів.
5	Т. А. Булова, В. В. Волошина: Проблеми та перспективи розвитку системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах	Актуальність управління дебіторською заборгованістю викликана її здатністю впливати на наповнення оборотного капіталу підприємства. Тому особливо необхідним є створення певного механізму управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.
6	С. В. Глухова, Ю. В. Поп: Сучасні підходи до визначення поняття "дебіторська заборгованість" підприємства.	Висвітлено питання, пов'язані з удосконаленням бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в Україні.
7	Шахрайчук Т.В. Інформаційні системи бухгалтерського обліку	Викладено основні питання, пов'язані із впровадженням та застосуванням автоматизованих інформаційних технологій.
8	Гевчук А. В. Методика дослідження бухгалтерської звітності в процесі перевірки розрахунків з контрагентами.	Викладено основні питання, пов'язані із методикою дослідження бухгалтерської звітності в процесі перевірки розрахунків з контрагентами.

1.4. Методика наукового дослідження

Метод дослідження є похідним від певної методології, яка включає світоглядний підхід, дослідження предмета, складу і місця цієї науки в ширшій системі знань, а також власне метод.

Стратегічні методологічні домінанти і принципи знаходять своє тактичне втілення в методах наукового дослідження.

Вибір конкретних методів дослідження залежить від характеру фактичного матеріалу, умов і мети конкретного дослідження. Методи — це специфічний спосіб досягнення конкретної мети, який залежить від прогресу дослідження, використання технічних методів і процедур, що мають теоретичне та практичне значення в певному порядку.

Багато соціальних проблем, характерних для певної галузі науки або окремих етапів їх дослідження, вимагають спеціальних методів їх вирішення. Вони мають особливий характер та вивчаються, розвиваються та покращуються в конкретних спеціальних науках. Спеціальні методи не бувають довільними, оскільки вирізняються характером об'єкта дослідження.

Загальнонаукові методи дослідження – це сукупність принципів і категорій які слугують основою наукового пізнання (рис.1.5).

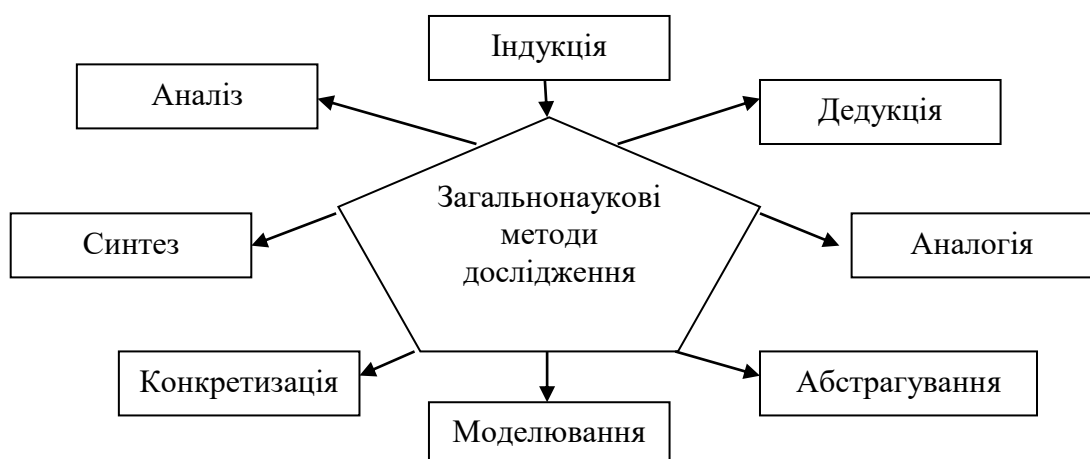

Рис. 1.5. Класифікація загальнонаукових методів дослідження.

Частково наукові методи дослідження є похідними від практичних застосувань економічної науки, результатом яких є створення наукового знання (рис. 1.6).

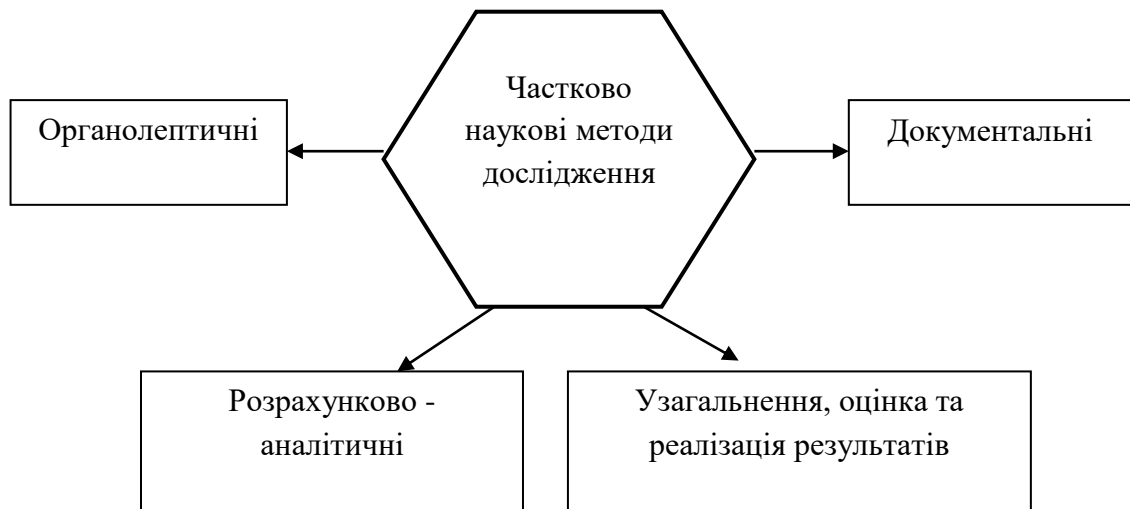

Рис. 1.6. Класифікація частково наукових методів дослідження.

Метод бухгалтерського обліку – являє собою систему способів або прийомів, за допомогою якої об'єкти бухгалтерського обліку відображаються та узагальнюються у єдиній грошовій оцінці за економічно однорідними ознаками з метою проведення контролю за виконанням статутних вимог суб'єкта господарювання, ефективного використання ресурсів виробництва, для забезпечення збереження власності та досягнення найвищої ефективності господарської діяльності.

Оскільки бухгалтерський облік є процедурою, що передбачає послідовну переробку даних в інформацію, залежно від етапів процесу формування інформаційних потоків застосовуються різні методи:

I етап - послідовний, упорядкований ряд моніторингових заходів щодо об'єктів обліку - шляхом документації та інвентаризації;

II етап - вимірювання грошової вартості господарських засобів та джерел їх утворення, а також результатів господарських процесів, шляхом оцінки і калькулювання в єдиний грошовий вимірник;

III етап - процес реєстрації та класифікації даних щодо змін об'єктів бухгалтерського обліку з метою сприяння систематичній їх класифікації за видами через подвійний запис їх відображення на рахунках обліку;

IV етап - інформація узагальнюється з метою складання фінансових звітів та ведення балансу (рис 1.7).

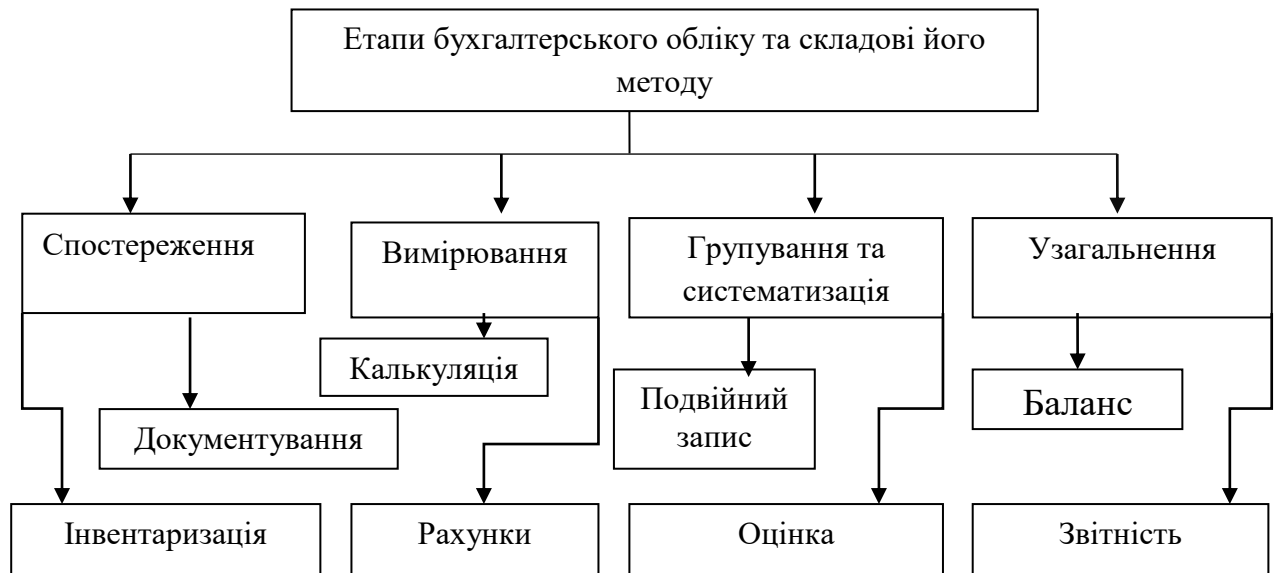

Рис. 1.7. Система елементів методу бухгалтерського обліку у взаємозв'язку з етапами облікового процесу.

Документування - це спосіб наочного відображення об'єктів бухгалтерського обліку (активів, коштів, джерел їх утворення, а також господарських процесів) облікових реєстрах після або під час завершення операцій з ними.

Інвентаризація (дослівно з латинської - опис майна) - це процес виявлення фактичної наявності та стану господарських засобів, грошових коштів суб'єкта господарювання і джерел їх формування на певну дату. Інвентаризація об'єктів обліку ведеться шляхом вимірювання, зважування, перерахунку, звірки тощо.

Калькулювання (з латинської - обчислення) - це процес обчислення витрат на виготовлення окремого виробу (одиниці ТМЦ) або одиниці виконаних робіт. Суть методу полягає в поясненні, визначенні та розподілі

витрат, пов'язаних з одним або кількома об'єктами калькуляції (виріб, продукт, процес, замовлення тощо).

Подвійний запис - це процес відображення кожної господарської операції в бухгалтерському обліку двічі: в дебет одного рахунку та в кредит іншого рахунку на ту саму суму. Подвійний запис дозволяє здійснити балансовий контроль законності та правильності використання господарських засобів та джерел їх створення.

Оцінка - це метод обчислення грошової вартості товарів і матеріальних цінностей. Оцінка - це представлення грошових об'єктів, пов'язаних з бухгалтерським обліком, з метою агрегування їх у єдине ціле для підприємства. Ресурси та господарські операції документуються в бухгалтерському обліку й звітності та відображаються в національній валюті України.

Бухгалтерський рахунок - це метод агрегування (групування) однорідних господарських операцій схожих за характером, для щоденного відображення в обліку. Господарські операції оформляються в бухгалтерському обліку на підставі первинної документації. Рахунки відкриваються для кожного об'єкта обліку (вид активів, вид зобов'язань і власного капіталу) за кожною статтею балансу.

Баланс - це метод упорядкування активів і пасивів підприємства за складом і джерелами їх утворення на звітну дату, це звіт про фінансовий стан підприємства, що включає характеристику його активів, зобов'язань і власного капіталу на певну дату.

Фінансова звітність - це бухгалтерська звітність, яка описує фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства протягом звітного періоду. Звітним періодом для фінансової звітності є календарний рік.

Таким чином, методологічні прийоми бухгалтерського обліку є внутрішньо пов'язані між собою, доповнюють один одного і разом складають єдине ціле — метод бухгалтерського обліку.

Зауважимо, що при написанні кваліфікаційної роботи нами було використано наступні методи дослідження:

- теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття економічної суті розрахунків з покупцями й замовниками та поняття дебіторської заборгованості);
- аналізу та синтезу – для виявлення основних напрямків вдосконалення методики обліку розрахунків з покупцями й замовниками),
- статистичні та економіко-математичні методи – для порівняння в динаміці основних показників фінансово-господарської діяльності господарства,
- методи бухгалтерського обліку – для висвітлення організації бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями й замовниками тощо.

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЙНІ І МЕТОДИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Оцінка господарської діяльності фермерського господарства xxxxxx Дрогобицького району Львівської області

Фермерське господарство (ФГ) xxxxxx розташоване в селі Бистриця Дрогобицького району Львівської області. Відстань від центральної садиби ФГ xxxxxx до районного центру м. Дрогобич - 20 км, відстань до обласного центру м. Львів – 112 км. Через територію фермерського господарства проходить шосейна дорога.

Засновниками фермерського господарства xxxxxx є Марія xxxxxx та Василь xxxxxx. Вищий керівний орган (голова фермерського господарства) – Марія Миколаївна xxxxxx. ФГ xxxxxx з моменту створення 20 квітня 2021 року працює як суб'єкт господарювання 3 роки.

На основі витягу з ЄДР подамо більш ґрунтовну характеристику ФГ xxxxxx в таблиці. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика ФГ xxxxxx Дрогобицького району Львівської області згідно витягу з ЄДР*

Показник	Характеристика
Повна назва	Фермерське господарство xxxxxx
Код ЄДРПОУ	44843273
Дата реєстрації	20.04.2021р.
Організаційно-правова форма	Фермерське господарство
Місцезнаходження	Україна, 82122, Львівська обл., Дрогобицький р-н, с. Бистриця, вул. Івана Франка, буд. 187
Платник ПДВ	№ 43968090
Розмір статутного капіталу	50000,00 грн
Основний вид діяльності	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
Керівник	xxxxxx Марія Миколаївна

*Джерело: узагальнено автором

Діяльність будь-якого підприємства від початку його утворення, формування статутного капіталу і подальших відносин з державою, банками та організації виробничого процесу, базується на створенні необхідних для цього процесу матеріальних, фінансових, технічних ресурсів, робочої сили тощо.

Фермерське господарство xxxxxx орендує земельні та майнові паї, невелике за розміром, середньорічна кількість працівників зайнятих в сільськогосподарському виробництві становить 5 осіб, які зайняті тільки в рослинництві.

Розрахуємо склад і структуру земель ФГ xxxxxx за звітний період у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз складу та структури земельних угідь ФГ xxxxxx Дрогобицького району, 2021-2023рр.

Види угідь	2021р.		2022р.		2023р.		2023р. в % до 2021р.
	площа, га	струк- тура, %	площа, га	струк- тура, %	площа, га	струк- тура, %	
Всього земель у товаристві	190,0	100,0	167,0	100,0	196,0	100,0	103,2
Всього с.г. угідь у товаристві	190,0	100,0	167,0	100,0	196,0	100,0	103,2
з них: рілля	190,0	100,0	167	100,0	196,0	100,0	103,2

Аналізуючи дані табл. 2.2 бачимо, що площа сільськогосподарських угідь ФГ xxxxxx на кінець звітнього 2023 року становила 196 га, збільшившись порівняно з 2021 роком на 6 га або на 3,2%, які повністю зоновані під рілля.

Необхідна кількість сонячного тепла, відсутність різкого зниження температури повітря, а також невелика річна амплітуда температур, відсутність вітру протягом року і необхідний рельєф сприяють вирощуванню різноманітних сільськогосподарських рослин. Загалом природні умови

господарства дозволяють отримувати високі врожаї районуваних сільськогосподарських культур.

Спеціалізація сільськогосподарського підприємства полягає в тому, що воно виробляє переважно один або декілька відповідних видів продукції, для яких існують найсприятливіші природні та економічні умови. Ця форма спеціалізації поглиблює і розвиває територіальну (географічну) спеціалізацію. Якщо в границях останньої можуть бути сприятливі умови для виробництва шести і більше видів продукції, то через відмінності природних і економічних факторів в межах одного підприємства оптимальним варіантом може бути виробництво лише деяких видів продукції з усього їх переліку, характерного для даної території, мікрозони тощо.

Розглянемо структуру виробництва товарної продукції ФГ хххххх проаналізувавши її за 2021-2023 рр. в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Аналіз структури товарної продукції ФГ хххххх Дрогобицького району, 2021-2023рр.

Вид товарної продукції	2021 р.	2022 р.	2023 р.	В середньому за звітний період,%
	Структура, %	Структура, %	Структура, %	
<i>Продукція рослинництва, всього:</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
Зернові і зернобобові	69,6	67,8	68,2	68,5
Ріпак озимий	25,2	28,5	29,3	27,7
Інша продукція рослинництва	5,2	3,7	2,5	3,8

З даних таблиці 2.3 видно, що у ФГ хххххх найбільшу питому вагу в структурі виробництва товарної рослинницької продукції займають зернові і зернобобові – 68,5%, озимий ріпак – 27,7%, інша продукція рослинництва – 3,8%. Отже, у виробничому спрямуванні ФГ хххххх переважає розвиток рослинництва, а саме – виробництво зернових та зернобобових.

Фінансово-економічний аналіз спрямований на оцінку фінансового стану підприємства, його фінансових результатів та ефективності. Це дає змогу визначити напрями та обмеження фінансового розвитку та перебудови

фінансової політики. Метою аналізу виробничо-господарської діяльності є оцінка рівня ефективності використання виробничих ресурсів для виробництва та реалізації продукції з метою визначення ефективності операційної діяльності підприємства.

Аналіз головних економічних показників виробничої і господарської діяльності ФГ хххххх подамо в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Аналіз основних економічних показників виробничо-господарської діяльності ФГ хххххх Дрогобицького району, 2021-2023рр.

Показник	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. в % до 2021р.
Середня чисельність працівників, чол.	5	5	5	100
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	69,5	78,2	71,7	103,2
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	59,7	68,1	64,3	107,7
Наявність активів, тис.грн.	148,2	149,3	154,6	104,3
Наявність зобов'язань, тис.грн.	19,0	26,6	24,6	129,8
Чистий прибуток (збиток), тис.грн	9,8	10,1	7,4	75,5
Рівень рентабельності, %	16,4	14,8	11,5	-4,9 п.
Урожайність зернових та зернобобових, ц/га	21,3	20,4	20,3	95,3

Аналізуючи дані табл. 2.4, бачимо, що всі економічні показники виробничої і господарської діяльності ФГ мають тенденцію до зростання. Зокрема у 2023 р. порівняно з 2021 р. виручка від реалізації продукції збільшилася на 3,2% або на 2,2 тис.грн., собівартість реалізованої продукції також збільшилася на 7,7% або на 4,6 тис.грн. Чистий прибуток в 2023 р. зменшився на 24,5% і становив 7,4 тис. грн., що негативно характеризує діяльність фермерського господарства. Середньооблікова чисельність працівників у 2023 р. залишається на рівні 5 осіб. Рівень рентабельності не суттєво знизився і становив в 2023р. - 11,5%. Отже, провівши аналіз

фінансово-господарської діяльності ФГ хххххх Дрогобицького району за 2021-2023рр. зазначимо, що вона була ефективною.

На рис. 2.1 для більш наочного уявлення подамо динаміку фінансових показників ФГ хххххх у 2021-2023 рр.

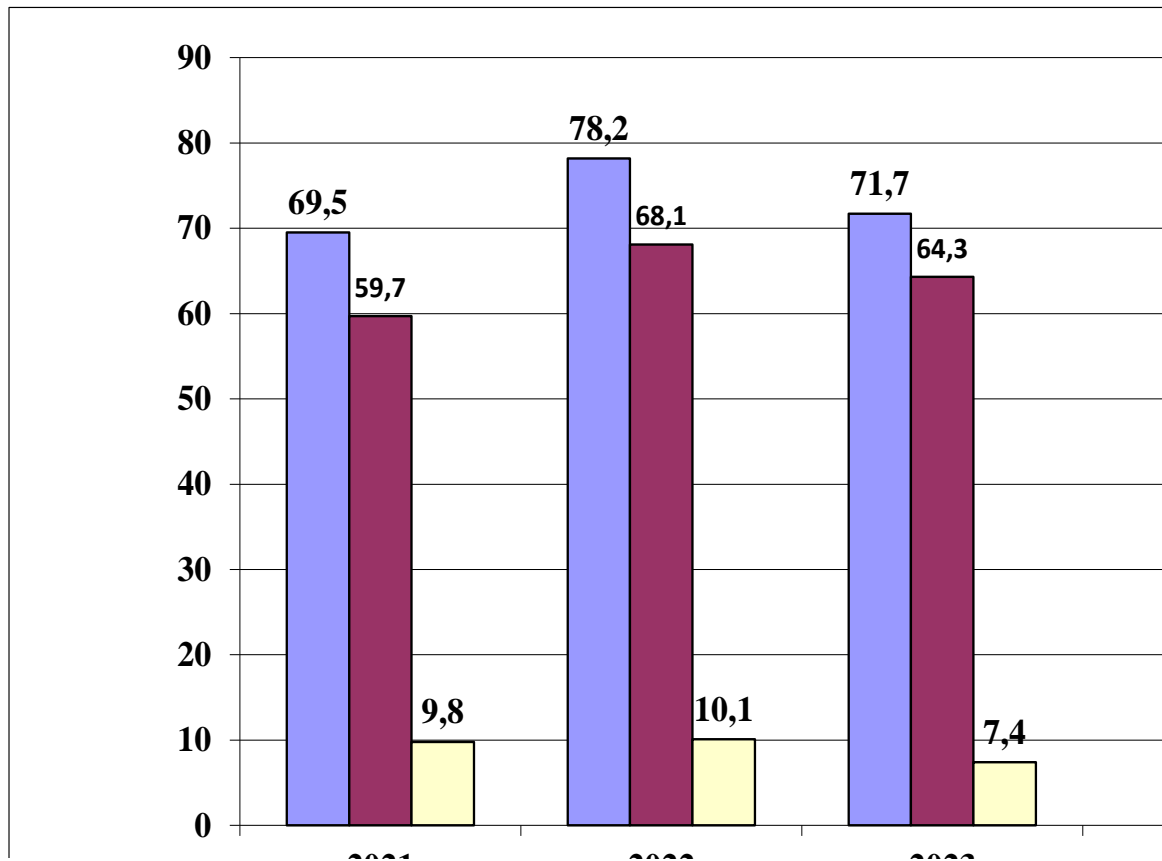

Рис. 2.1. Динаміка фінансових показників ФГ хххххх Дрогобицького району у 2021-2023 рр., тис. грн.

З рис. 2.1 видно, що ФГ залишається прибутковим протягом досліджуваного періоду, незважаючи на складні економічні умови та високу інфляцію.

2.2. Аналіз стану розрахунків з покупцями й замовниками

Оптимальні рівні дебіторської та кредиторської заборгованості залежать від конкретних умов діяльності сільськогосподарського підприємства та змінюються відповідно до характеристик цих конкретних

умов і можуть змінюватися з часом для того самого підприємства. Виходячи з важливості цих процесів у визначенні майбутніх економічних вигод, рекомендовано проаналізувати ці зобов'язання та визначити їх роль у системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств.

Динаміку кредиторської заборгованості і дебіторської заборгованості ФГ хххххх в 2021-2023рр. наведено на рис. 2.2.

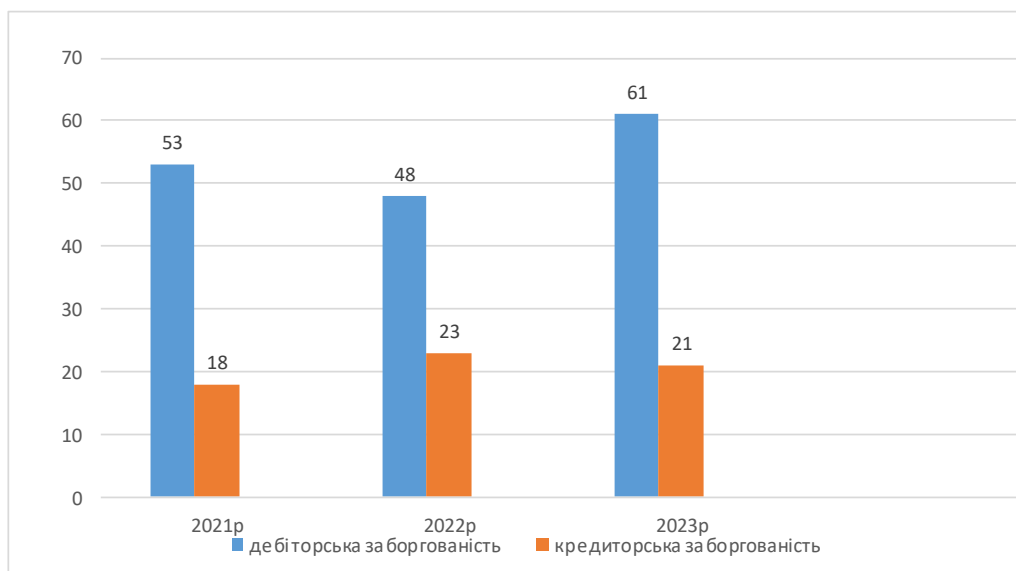

Рис. 2.2. Динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості ФГ хххххх Дрогобицького району в 2021-2023рр., тис. грн.

Рис. 2.2 вказує на те, що як дебіторська, так і кредиторська заборгованість господарства за 2021-2023рр. зазнали зростання. В результаті, дебіторська заборгованість зросла на 16,6 % (з 18 тис. грн. у 2021 році до 21 тис. грн. у 2023 році), а кредиторська на 15,1% (з 53 тис. грн. у 2021 році до 61 тис. грн. у 2023 році). Такі показники свідчать про досить нестабільне фінансове становище ФГ хххххх.

Для більш ґрунтовного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості фермерського господарства, слід проаналізувати структуру наявної заборгованості в 2023р. (рис. 2.3).

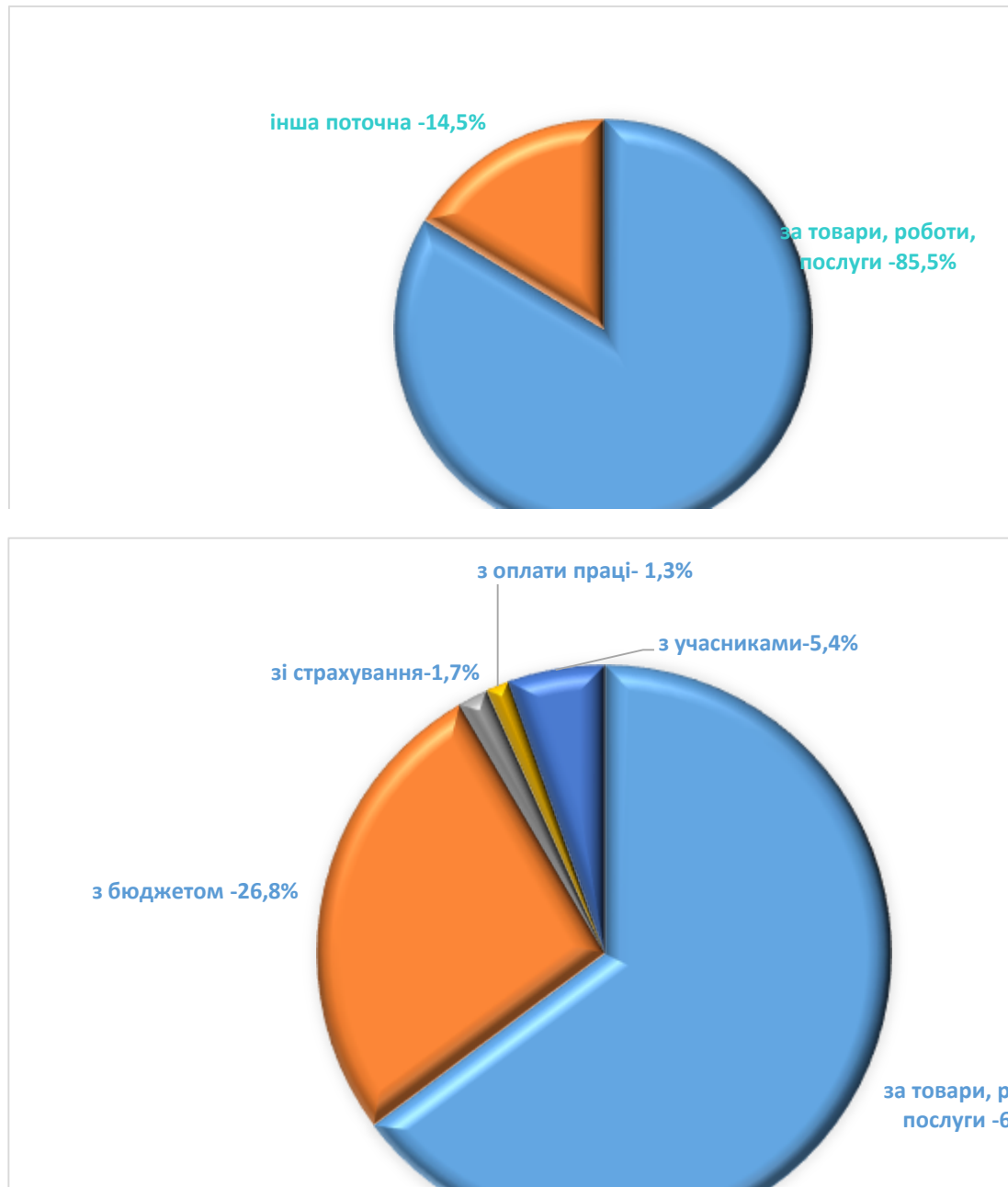

Рис. 2.3. Структура дебіторської і кредиторської заборгованості ФГ хххххх Дрогобицького району у 2022 р.

Рис. 2.3 вказує на те, що ключова і найбільша частка в структурі дебіторської заборгованості припадає на заборгованість покупців за товари, роботи і надані послуги - 85,5%. Наявність таких розмірів дебіторської заборгованості суттєво знижує платоспроможність ФГ хххххх.

В структурі кредиторської заборгованості ФГ хххххх найбільша частка припадає на кредиторську заборгованість за товари, роботи та надані послуги - 64,8%, що вказує на прострочену сплату рахунків постачальників. Слід відзначити, що позитивним моментом є невелика сума заборгованості із зарплати – 1,3% та страхових платежів – 1,7%.

Оскільки, в сучасних умовах господарювання підприємства несуть повну економічну відповідальність за результати своєї діяльності, то для запобігання банкрутству, особливо важливим є аналіз фінансового стану підприємств різної форми власності та оцінка їх ліквідності й платоспроможності.

Ліквідність підприємства чи компанії вимірюється відношенням вартості ліквідних активів до їх загальної заборгованості. Показник ліквідності ілюструє зв'язок між здатністю продати активи підприємства та оплатою його боргів. Внаслідок цього в економічній літературі ліквідність підприємства розглядається як ліквідність його балансу.

Аналіз показників ліквідності ФГ хххххх Дрогобицького району, 2021-2023 рр. проведемо у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка показників ліквідності ФГ хххххх Дрогобицького району, 2021-2023 рр.

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення (+;-)
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,07	0,09	0,12	0,05
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,08	1,31	1,71	0,63
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,07	1,27	1,68	0,61

Аналізуючи динаміку показників ліквідності ФГ хххххх слід відмітити наступне. Найбільш жорстким критерієм ліквідності підприємства, що демонструє яку частку короткотермінових зобов'язань можна за потреби погасити негайно, є коефіцієнт абсолютної ліквідності. Рекомендується

нижню межу цього показника встановити на рівні – 0,2. У фермерському господарстві протягом досліджуваного періоду він знаходився в межах 0,07 - 0,12, проте прослідковується тенденція до його зростання, що в цілому є позитивним.

Коефіцієнт поточної ліквідності протягом 2021 – 2023 рр. набув значення від 1,08 – 1,71, а рівень ліквідності підприємства рахується задовільним у випадку, якщо цей показник є більшим за 0,7.

Щодо коефіцієнта загальної ліквідності підприємства, то він визначає співвідношення поточних активів і поточних зобов'язань. Протягом 2021 – 2023 рр. даний показник перебував у межах 1,07 – 1,68. Для нормальної діяльності підприємства даний показник має знаходитись у межах 2,0 – 2,5.

Однією з вагомих ознак фінансового стану сільськогосподарського підприємства є показник його фінансової стійкості. Таким чином, фінансова стійкість підприємства проявляється в таких факторах: фінансова незалежність від зовнішніх джерел фінансування, забезпечення покриття витрат на розширення та оновлення виробництва; перевищення доходів над видатками.

Розрахунок показників фінансової стійкості ФГ хххххх Дрогобицького району за 2021-2023 рр. відобразимо у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Динаміка фінансової стійкості ФГ хххххх Дрогобицького району,
2021-2023 рр.**

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення (+;-)
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,76	0,77	0,81	0,05
Коефіцієнт фінансової залежності	0,56	0,56	0,54	-0,02
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,97	1,03	1,08	0,11
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,02	0,03	0,03	-0,01

Аналізуючи динаміку показників фінансової стійкості ФГ хххххх, можемо зробити наступні висновки. Коефіцієнт автономії визначає частку власності самого підприємства у загальній сумі коштів, які інвестовано у його діяльність. У динаміці даний показник знаходиться у оптимальній межі, що свідчить про фінансову незалежність досліджуваного фермерського господарства.

Фінансову залежність підприємства визначає коефіцієнт, який демонструє фінансову залежність підприємства від його позикового капіталу. За аналізований період у ФГ хххххх, даний показник зменшився, що є позитивною тенденцією.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу досліджуваного ФГ демонструє, яку частину власного капіталу воно використовує для фінансування поточної діяльності. Протягом 2021-2023рр. даний показник зріс від 0,97 до 1,08, що є позитивним явищем.

Прибутковість підприємства в значній мірі залежить від забезпеченості та раціонального використання основних і оборотних засобів. Так, наприклад, якщо на підприємстві створюються надлишкові виробничі запаси, які не використовуються у виробничому процесі, це призведе до уповільнення оборотності оборотних засобів, і навпаки, при нестачі оборотних активів основні виробничі фонди не будуть використовувати на повну потужність. Тому аналіз майнового стану підприємства та правдива оцінка змін у складі та структурі його майна є важливими етапами вивчення характеристик фінансового стану підприємства.

Оцінку майнового стану ФГ хххххх Дрогобицького району відобразимо у таблиці 2.7.

Коефіцієнт вибуття основних засобів демонструє, яка частка основних засобів вибула через причину їх зносу або інших причин. Протягом 2021 – 2023 рр. даний показник був на рівні 0,02-0,06. Він збільшився на 0,04 пункти, що свідчить про велику суму зносу основних засобів фермерського господарства.

Таблиця 2.7

**Динаміка показників оцінки майнового стану ФГ хххххх
Дрогобицького району, 2021-2023 рр.**

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення (+;-)
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,35	0,27	0,27	-0,08
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,03	0,04	0,11	0,08
Коефіцієнт вибуття основних засобів	0,02	0,05	0,06	0,04

Аналізуючи динаміку показників ділової активності ФГ хххххх Дрогобицького району зазначимо наступне (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка показників ділової активності ФГ хххххх Дрогобицького району, 2021-2023 рр.

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення (+;-)
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,95	0,87	1,91	0,96
Тривалість обороту оборотних активів, днів	394	411	189	-205
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів	1,13	1,07	3,44	2,31
Тривалість обороту запасів, днів	318	332	105	-213
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	11,9	10,7	15,3	3,4
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, днів	30	35	25	-5
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,1	3,3	9,5	6,4
Тривалість обороту кредиторської заборгованості, днів	117	109	38	-79

Коефіцієнт оборотності оборотних активів протягом 2021-2023 рр. зріс на 0,96, тривалість їх обороту знизилася на 205 днів. Це свідчить про ефективне використання оборотних засобів ФГ у 2023р. в порівнянні з 2021р.

Щодо коефіцієнту оборотності виробничих запасів ФГ хххххх, то він за досліджуваний період зріс на 2,31 п., а тривалість обороту запасів

зменшилася на 213 днів, що є свідченням ефективного використання ФГ основних засобів.

Обертання дебіторської заборгованості ФГ хххххх зросло в 2023р. в порівнянні з 2021р. на 3,4 п., а середній термін обороту дебіторської заборгованості зменшився на 5 днів, що є позитивним явищем. Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості за аналізований період зріс на 6,49, а середній строк обороту кредиторської заборгованості зменшився на 79 днів, що свідчить про зменшення термінів надання позик господарствам.

2.3. Організація та особливості первинного обліку розрахунків з покупцями й замовниками

Первинний облік розрахунків з покупцями й замовниками у ФГ хххххх Дрогобицького району здійснюється на основі відповідних документів. Усі розрахунки із заготівельними організаціями проводять на основі укладених договорів, в яких вказують терміни, умови продажу продукції, механізм оплати за поставлену прдукцію та ін. (рис. 2.4).

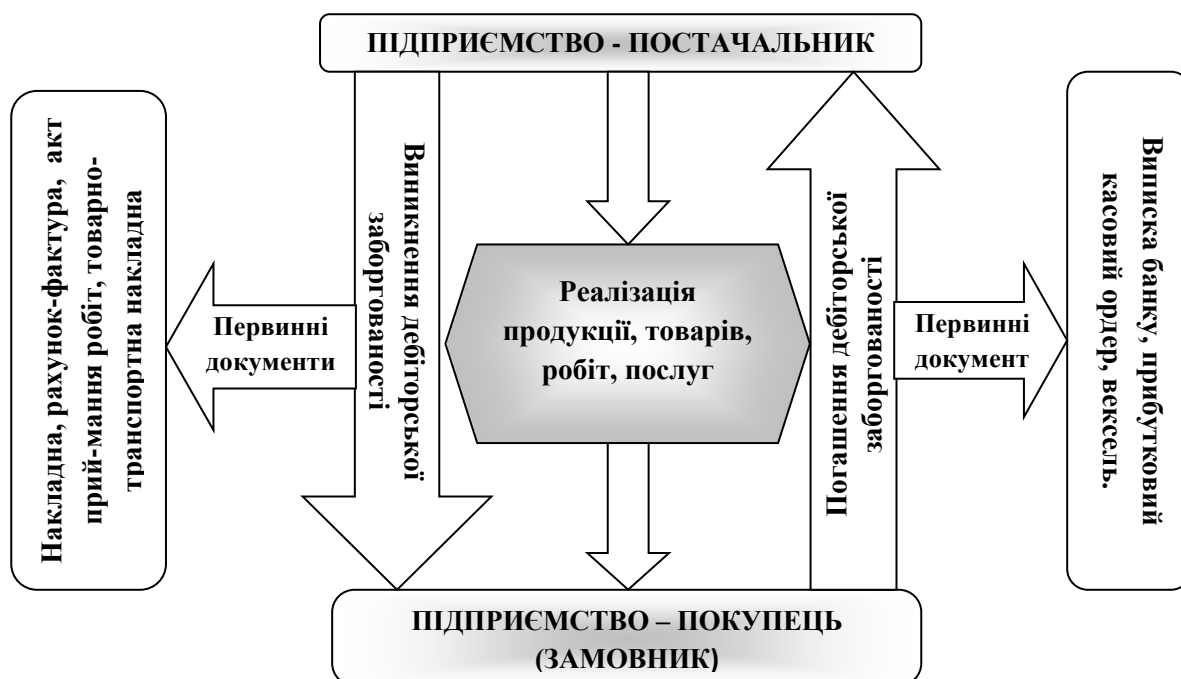

Рис. 2.4. Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками.

Процес реалізації готової продукції в ФГ хххххх полягає у використанні різних форм *Товарно-транспортних накладних* в залежності від виду продукції, що реалізується. Момент, коли відбувається розрахункова операція з закупівельною організацією оформляється *Приймальною квитанцією*. Форма квитанції може бути різною в залежності від виду продукції, що реалізується: зерно, молоко, тварини, овочі, цукрові буряки тощо.

У приймальній квитанції вказується, яка саме продукція прийнята від продавця, натуральна вага і маса нетто, надбавки або знижки за якість і сорт, а також сума до сплати. Приймальна квитанція є основою для записів в реєстри бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями й замовниками.

Видача матеріальних цінностей підприємствам і організаціям здійснюється на підставі спеціальної форми товарно-транспортної накладної (ТТН). Товарно-транспортна накладна є підставою для списання матеріалів у продавця та оприбуткування їх покупцями. Для даних розрахунків є затверджені різні форми товарно-транспортних накладних.

На кожну партію зерна, яку відправляють на заготівельні пункти, у ФГ хххххх виписують *Товарно-транспортну накладну спеціалізованої форми № 1-сг (зерно)* в чотирьох примірниках, а при перевезенні зерна транспортом зі сторони - в п'яти примірниках. При цьому перший примірник ТТН залишають в господарстві з підписом водія, а три інших вручають водію. Після приймання зерна - другий примірник залишають на хлібоприймальному пункті, третій - повертають у господарство з заміткою про приймання вантажу, четвертий - залишають у водія, на основі якого заповнюють Дорожній лист вантажного автомобіля.

При перевезенні зернової продукції транспортом зі сторони товарно-транспортні накладні виписуються в п'яти примірниках, два з яких залишають у водія автотранспортної організації, яка надає послуги.

Товарно-транспортна накладна складається з двох частин: товарної та транспортної. Товарна частина відображає показники, що визначають

взаємовідносини між підприємством і покупцем, і є підставою для списання продукції й матеріалів у підприємства та оприбуткування їх у покупця.

Транспортна частина визначає відносини між вантажовідправником (замовником автотранспорту) та автотранспортним підприємством, яке перевозить вантаж. Застосовується для обліку транспортних робіт і розрахунків між вантажовідправниками або вантажоодержувачами та автомобільними перевізниками за надані їм послуги з перевезення вантажів.

Товарно-транспортні накладні виписуються окремо для кожного вантажоодержувача на транспортний засіб або, якщо кілька відправлень доставляються одночасно на одну чи кілька адрес вантажоодержувача, для кожної партії товару та для кожного вантажоодержувача. Товарно-транспортні накладні мають фіксовані номери та серії. В них вказується: гаражний номер автомобіля, автопідприємство, відправник вантажу, одержувач вантажу, сорт і вага нетто й брутто, ціна, сума.

Закупівельна організація щоденно складає *Реєстр товарно-транспортних накладних* на кожну культуру, що надійшла в агропідприємство, із зазначенням фізичної ваги отриманого зерна по кожній накладній; результатів лабораторного аналізу; залікової маси і грошового розрахунку. На кожну прийняту за день культуру виписується приймальна квитанція (ПК-10) на підставі Реєстру товарно-транспортних накладних. В ній вказуються номери всіх сформованих реєстрів накладних, фактична та облікова маса зерна, сума до сплати з урахуванням якості зерна.

Перший примірник реєстра передається господарству разом з заповненою квитанцією, другий примірник - залишають на хлібоприймальному підприємстві. При доставці на хлібоприймальне підприємство разових партій зерна реєстр накладних не виписують, а складають приймальну квитанцію (ф. ПК-9), яка є аналогічною Приймальній квитанції (ф. ПК-10).

Документ, котрий є підтвердженням господарської операції здавання фуражу державі, є Приймальна квитанція (ф. ПК-27), яку складають на

основі актів на здачу фуражу безпосередньо самим споживачем за дорученням хлібоприймального підприємства.

Таким чином, головним обліковим документом, який є підставою для бухгалтерського обліку і складання статистичної звітності про заготівлю зерна є Приймальна квитанція.

Картопля, овочі та інша рослинна продукція відвантажується на основі *Товарно-транспортної накладної спеціалізованої форми №1-ст (овочі)*., що підходить для різних каналів реалізації. За змістом і детальним переліком ця ТТН не відрізняється від Товарно-транспортної накладної спеціалізованої форми №1-ст (зерно).

Кожна партія цукрових буряків супроводжується *Товарно-транспортною накладною №2м-св (буряки)* в чотирьох примірниках. Перший примірник залишають в господарстві, другий примірник передається на приймальний пункт, третій і четвертий передають транспортній організації. Бухгалтерія закупівельного пункту виписує приймальну квитанцію за формою ПК-8 за даними накладної № 2м-св. Це основний документ для заготівлі цукрових буряків за рахунок держзамовлення. Особливістю обліку реалізації цукрових буряків є те, що їх масу показують у натуральній масі та масі нетто, тобто з урахуванням знижок на забрудненість, крім того, цукристість окремих партій визначається заводською лабораторією.

Кожна партія молока і молокопродуктів, котрі реалізуються супроводжується *Товарно-транспортною накладною форми №1-сг (молоко, сировина)*. Характерними реквізитами цього документа є: маса молока в перерахунку на базисний вміст жиру, кислотність молока, температура молока, ступінь його чистоти, питома вага й сорт молока, маса (нетто, тара, брутто).

На підприємствах молочної промисловості на основі накладних ведеться *Журнал приймання молока і молокопродуктів* або *Відомість про закупівлю молока від сільськогосподарського підприємства* в розрізі кожного

господарства та двічі на місяць виписують приймальні квитанції (ф. ПК-3). Вміст жиру в молоці розраховують як відношення маси жиру до маси молока.

При здійсненні продажу тварин виписують первинний документ - *Товарно-транспортна накладна №1-сг (тварини)*. В ній заповнюють наступні реквізити: вид тварин, вікова група, інвентарний номер кожної тварини, група за вгодованістю, загальна кількість голів, жива маса, вантажовідправник і одержувач. Дані по великій рогатій худобі записують за масою кожної голови, в додаток до подорожнього листа (ф. №1-сг (тварини)), де вказується вгодованість кожної голови, дата і час припинення годування.

У пункті приймання в товарно-транспортних накладних записуються вгодованість і маса тварин, а також інші показники, отримані за результатами зважування та огляду, наведених у формі. На тварин, отриманих із господарства, на кожну тварину виписується квитанція (ф. ПК-1).

Отже, якщо ТТН є підставою для списання продукції з балансу і передбачає реалізацію, то приймальна квитанція є підставою для нарахування виручки від реалізації продукції.

Відносини господарства з покупцями та замовниками при реалізації готової продукції регулюються договором. Продажна ціна готової продукції визначається за домовленістю сторін.

Слід зазначити, що ФГ хххххх крім продажу продукції заготівельним організаціям, реалізує свою продукцію іншим покупцям і замовникам, основні з яких ФГ «Уламакс» та ТзОВ «Хлібороб». Такі розрахунки оформляють *Накладними* або *Рахунками-фактурами*. Фізичним особам чи працівникам господарства реалізацію готової продукції оформляють *Накладною внутрішньогосподарського призначення*. У накладних і рахунках-фактурах зазначаються платіжні реквізити покупця та продавця, вид і кількість реалізованої продукції, ціна, вартість за закупівельними цінами, сума ПДВ.

. Видачу продукції своїм працівникам в рахунок заробітної плати у ФГ хххххх оформляють у *Розрахунково-платіжній відомості на видачу натуральної оплати*, де вказують прізвище та ініціали одержувача, кількість і вартість продукції. Відомість підписує керівник і бухгалтер.

При реалізації продукції працівникам фермерського господарства зі складу за готівку складають накладну внутрішньогосподарського призначення та прибутковий касовий ордер.

Виручка від реалізації продукції в господарстві розраховується виходячи з вартості відвантаженої продукції, яка зазначена в розрахунковому документі, виданому на оплату покупцеві, або при готівковому розрахунку виходячи з коштів, отриманих в касу.

При здійсненні взаєморозрахунків між покупцями та замовниками процес оплати за квитанціями, накладними та рахунками-фактурами здійснюється за допомогою платіжних доручень, акредитивів, грошових чеків, прибуткових касових ордерів, векселів та взаємозаліків між покупцями і замовниками без використання готівки.

При виконанні робіт (будівництво, ремонт тощо) в договорі на їх виконання також відображаються зобов'язання замовника щодо умов приймання, замовлення та оплати виконаної роботи. Прийняті роботи оформляються актом відповідного зразка, який підписується представником замовника та виконавцем або довірителем, з обов'язковим засвідченням підписів представників, скріплених печатками замовника та виконавця. Подібним чином здійснюються операції з надання різноманітних послуг клієнтам (ремонт технічного обладнання підприємства тощо).

На виконані роботи для сторони організацій виписується рахунок-фактура та платіжна вимога-доручення. На всіх первинних документах сума податку на додану вартість зазначається окремо.

Підприємство надає покупцеві або замовнику розрахунковий документ про суму оплати за відвантаженою продукцією, виконану роботу або надану послугу.

Первинні документи по розрахунках з покупцями і замовниками подано в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Первинні документи по розрахунках з покупцями і замовниками

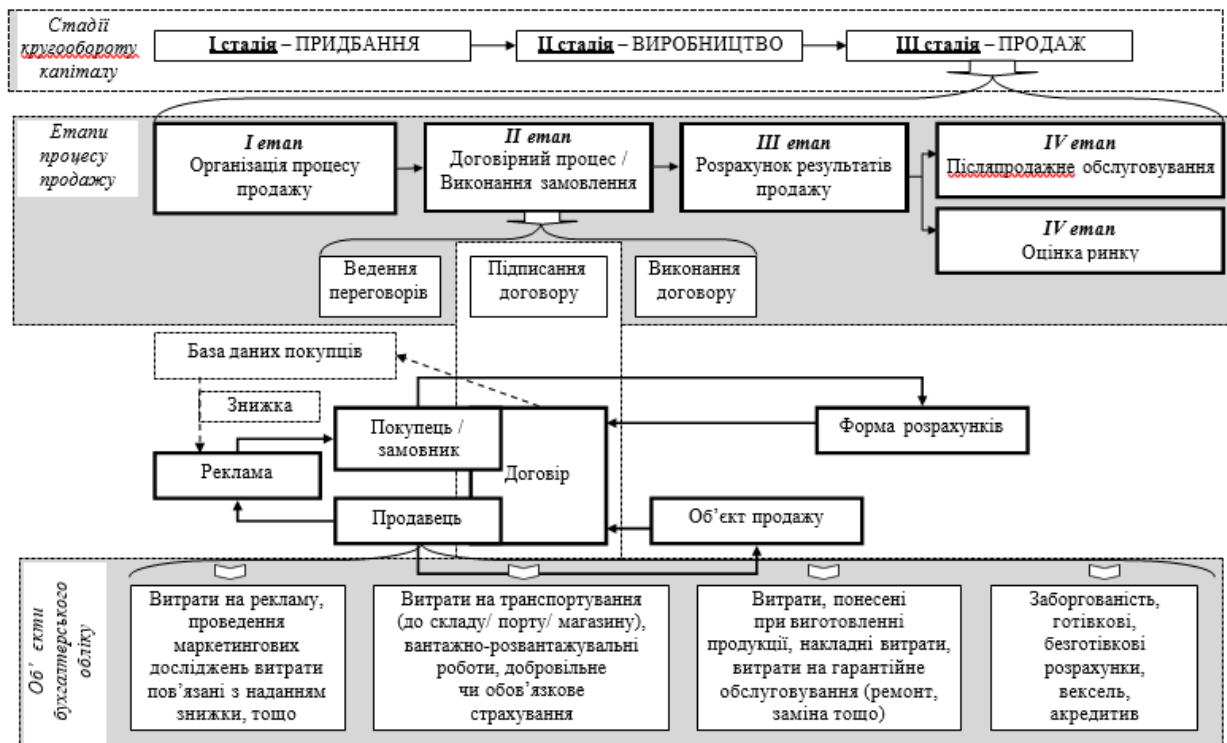
Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
<i>Виникнення заборгованості</i>	<i>Виникнення заборгованості</i>
Накладні Рахунки-фактури Рахунки Акти прийнятих робіт, послуг Податкові накладні Товарно-транспортні накладні Товарні накладні	Комерційні документи (рахунки-фактури) Транспортні накладні (залізнична накладна, авто накладна, авіа накладна, коносамент, пакувальні листи) Платіжні документи на перерахування сум митних платежів, розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць тощо
<i>Погашення заборгованості</i>	<i>Погашення заборгованості</i>
Виписки банку ПКО Векселі	Виписки банку Векселі

При здійсненні операцій з обміну товарами (бартеру) сторони підписують договір, в якому визначаються умови взаємного постачання товарів, зобов'язання обох сторін щодо виконання умов договору, а також відповідальність сторін у разі порушення прийнятих зобов'язань.

2.4. Організація та особливості аналітичного і синтетичного обліку розрахунків з покупцями й замовниками

Розрахунки з покупцями і замовниками опосередковують процес зміни форми (гроші, товари) і вартості (включаючи додану вартість у фазі виробництва) капіталу під час його кругообігу. Продаж є третьою стадією кругообігу капіталу і пов'язана з перетворенням товарної форми капіталу в грошову. Дослідження в бухгалтерському обліку процесу реалізації готової продукції покупцям, має на меті вирішення проблемних питань, пов'язаних з обчисленням його результатів та визначенням і розподілом витрат,

пов'язаних з цим процесом. Це забезпечує представлення етапів процесу продажу для цілей бухгалтерського обліку на рис. 2.5.

**Рис. 2.5. Місце розрахунків з покупцями та замовниками у
кругообороті капіталу та інформаційне забезпечення
бухгалтерського обліку.**

Бухгалтерський облік розрахунків з покупцями й замовниками ведеться на синтетичному рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». Рахунок 36 призначений для узагальнення інформації про розрахунки з покупцями й замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечується векселем.

За дебетом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» відображається реалізаційна вартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (у тому числі бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджету та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації; за кредитом - сума платежів, яка надійшла на рахунки

підприємства в банку, в касу та інші види рахунків (табл. 2.10). [41]

Таблиця 2.10

Будова рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

Дебет		Кредит
Сальдо на початок періоду	Наявність дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) на початок звітного періоду	
Продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджету та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації.		Отримання грошових коштів на рахунки в банківських установах у погашення дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги). Отримання готівки грошових коштів в касу підприємства в погашення дебіторської заборгованості; Отримання оплат іншими розрахунками (чеками, акредитивами, векселями) в погашення дебіторської заборгованості; Суми заліку заборгованостей (за отриманими від покупців і замовниками і авансами.
Сальдо на кінець періоду	Наявність дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) на кінець звітного періоду.	

Зокрема, облік розрахунків з вітчизняними покупцями і замовниками ведеться на субрахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», з іноземними покупцями - на субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», на субрахунку 362 аналітичний облік ведеться у гривнях валюти, обумовленій договором, з учасниками промислово-фінансової групи - на субрахунку 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ», розрахунки за гарантійним забезпеченням - на субрахунку 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням». [42]

Аналітичний облік розрахунків із покупцями й замовниками в ФГ xxxxxx Дрогобицького району ведуть за кожним покупцем і замовником, а також за кожним пред'явленим до оплати рахунком, за кожною здійсненою розрахунковою операцією.

Крім того, аналітичний облік експортних операцій товарів (робіт, послуг) повинен здійснюватися в національній та іноземній валютах (передбачених зовнішньоекономічними договорами).

Організація аналітичного обліку повинна своєчасно надавати керівництву підприємства необхідну і повну інформацію про стан розрахунків з покупцями за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) з метою:

- аналітичного дослідження в динаміці дебіторської заборгованості ;
- формування кредитної політики підприємства за використання системи кредитних умов;
- систематизації та аналізу неохідної інформації про покупців і замовників;
- моніторингу дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги);
- формування стандартної оцінки про платоспроможність дебіторів;
- формування процедури щодо своєчасного погашення дебіторської заборгованості;
- обчислення розміру резерву сумнівних боргів на перспективу.

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з виникнення та погашення дебіторської заборгованості за реалізацію продукції, товарів, виконані роботи і надані послуги подана в табл. 2.11.

Для обліку розрахунків з покупцями та замовниками в ФГ хххххх Дрогобицького району використовують типові форми реєстрів журнально-ордерної форми обліку, котрі затверджені Міністерством аграрної політики України від 4 червня 2009 року № 390. Відповідно до них, синтетичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться в розрізі кожного покупця і замовника в Журналі - ордері № 6 с-г. У ньому відображаються підсумками за місяць обороти з кредиту рахунків 36, 70, 71, 72,73, 74, 79 у кореспонденції з дебетом відповідних рахунків.

Таблиця 2.11

Кореспонденція рахунків з виникнення та погашення дебіторської заборгованості за реалізацію продукції, товарів, робіт, послуг

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1. Реалізація вітчизняному покупцю			
	Готової продукції	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями “	701 “Дохід від реалізації готової продукції”
	Товарів	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”	702 “Дохід від реалізації товарів”
	Робіт і послуг	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями “	703 “Дохід від реалізації робіт і послуг”
2. Одночасно на суму ПДВ			
		701 “Дохід від реалізації готової продукції”	641 “Розрахунки за податками”
		702 “Дохід від реалізації товарів”	641 “Розрахунки за податками”
		703 “Дохід від реалізації робіт і послуг”	641 “Розрахунки за податками”
3. Списуємо собівартість реалізованих			
	Готової продукції	901 “Собівартість реалізованої готової продукції”	26 “Готова продукція” 27 “Продукція сільськогосподарського виробництва” 21 “Поточні біологічні активи”
	Товарів	902 “Собівартість реалізованих товарів”	28 “Товари”
	Робіт і послуг	903 “Собівартість реалізованих робіт і послуг”	23 “Виробництво”
4. Погашена дебіторська заборгованість грошовими коштами			
		311 “Поточні рахунки в національній валюті”	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”
		301 “Готівка в національній валюті”	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”
5. Погашена дебіторська заборгованість взаєморозрахунками			
		63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”
		68 “Розрахунки за іншими операціями”	361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”

Записи в Журнал - ордер № 6 с.-г. з кредиту рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» здійснюють на підставі відомості аналітичного обліку за рахунком 36 ф. № 6.6. с.-г. У відомості № 6.6 с.-г. наводиться

перелік усіх покупців і замовників, які мали стосунки за звітний місяць. Заповнюється відомість на підставі реєстрів № 6.1; 6.2; 6.3; 6.3а с.-г. первинних документів та аркушів –розшифровок. Дебетовий оборот за рахунком 36 переносять до Журнал-ордеру № 6 с.-г. в кредит рахунків 70,71 та ін. на підставі відомості аналітичного обліку реалізації продукції, матеріалів, робіт, послуг ф №6.4.с.-г. [27]

Синтетичний облік за рахунками 36 ведеться в журналі-ордері № 6 с.-г., а аналітичний - у відомості № 6.6. с.-г. Відомість аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» № 6.7. Відомість аналітичних даних про доходи по рахунках 71,72,73,74,79 № 6.8. Оборотна відомість по аналітичних рахунках з реалізації продукції, біологічних активів, товарів, робіт, послуг, виробничих запасів. [41]

Кореспонденція бухгалтерських рахунків щодо розрахунків з покупцями і замовниками подана в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Кореспонденція рахунків щодо розрахунків з покупцями
та замовниками**

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображено отримання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	361,362	701-703
Надійшла готівка в касу від покупців та замовників у рахунок оплати продукції, товарів, робіт, послуг	301,302	361,362
Надійшла оплата за продукцію, товари, роботи, послуги на рахунки підприємства в банках	311,312,313	361,362
Здійснено зарахування взаємної заборгованості між продавцем і покупцем за відвантажені інші необоротні активи	685	361, 362
Списано безнадійну дебіторську заборгованість покупців і замовників за рахунок створеного резерву сумнівних боргів	38	361,362
Здійснено зарахування взаємної заборгованості між підприємством і покупцем (замовником) за відвантажену покупцеві продукцію, товари, виконані замовникові роботи, послуги й отримані товари від покупця	631,632	361,362
Погашено кредиторську заборгованість підприємства за страхуванням за рахунок коштів покупців та замовників у рахунок оплати відвантажених продукції, виконаних робіт	651-655	361

Зараховано аванс покупця (замовника), отриманий підприємством під поставку продукції після виконання зобов'язань	681	361
Відображено суму знижок, наданих після дати реалізації продукції, товарів, робіт, послуг покупцям та замовникам, вартість повернених покупцем продукції, товарів.	704	361,362
Списано безнадійні борги, пов'язані з реалізацією продукції, робіт, послуг та за нестачі резерву	944	361,362
Зменшено дебіторську заборгованість покупців та замовників через невиконання підприємством умов договору	949	362

В умовах журнально-ордерної форми ведення обліку, схему розрахунків з покупцями й замовниками в ФГ хххххх Дрогобицького району можна представити наступним чином (рис. 2.6).

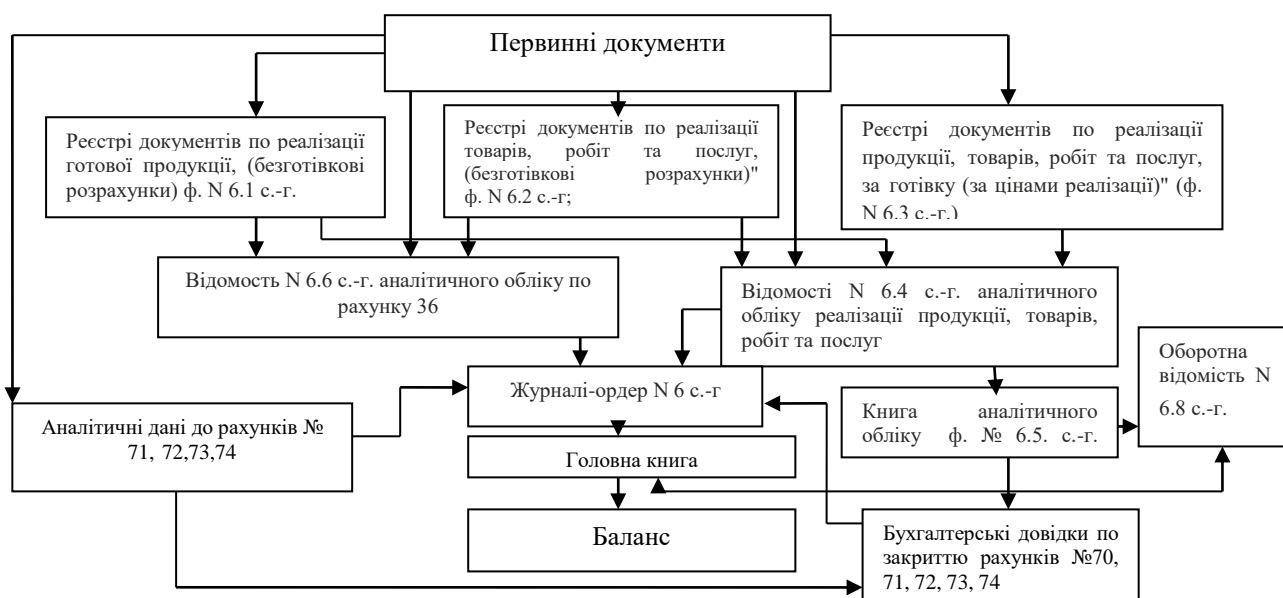

Рис. 2.6. Схема запису в регістрах з обліку розрахунків з покупцями і замовниками в ФГ хххххх Дрогобицького району Львівської області.

2.5. Методика формування та облік резерву сумнівних боргів

Резерв сумнівних боргів на підприємстві формується за участю не тільки працівників бухгалтерської служби, а й залученням до цього процесу фахівців підприємства з права. Якщо йдеться про великі суми резерву

сумнівних боргів, то при його формуванні повинен брати участь також керівник підприємства (при затвердженні попередньо розрахованих і обґрунтованих фахівцями сум).

Вітчизняна методологія бухгалтерського обліку передбачає використання абсолютної суми сумнівних боргів або коефіцієнта сумнівності для визначення резерву сумнівних боргів.

В табл. 2.13 подано порівняльний аналіз та характеристику методів визначення резерву сумнівних боргів.

При використанні абсолютної суми сумнівної заборгованості нівелюється принцип бухгалтерського обліку - обачність, оскільки формування резерву сумнівних боргів та нарахування доходу від реалізації здійснюється у різних звітних періодах, що спричинює завищене відображення суми дебіторської заборгованості на дату балансу. [40]

Другий метод - застосування коефіцієнта сумнівності – включає три способи розрахунку коефіцієнта сумнівності, які мають свої переваги та недоліки у практичному застосуванні. Так, наприклад, при використанні класифікації дебіторської заборгованості за термінами непогашення, П(С)БО 10 не передбачає розподіл дебіторської заборгованості за видами з врахуванням періоду непогашення для обчислення резерву сумнівних боргів.

Крім цього, при класифікації дебіторської заборгованості доцільно використовувати інтервальні показники. Також підприємства можуть мати велику кількість боржників з різними періодами несплати (непогашення), що робить застосування цього методу практично неможливим через високу складність і трудомісткість процесу.

У методиці розрахунку коефіцієнта сумнівних боргів на основі частки безнадійної заборгованості до чистого прибутку існують відмінності в показниках, на основі яких здійснюється розрахунок. При використанні цього методу потрібно використовувати не чистий дохід, а дохід (виручку) від реалізації продукції з вирахуванням наданих знижок і повернення проданих

товарів, що розяснюється наступним чином: чистий дохід не включає ПДВ та інші непрямі податки, а безнадійна заборгованість включає ПДВ.

Таблиця 2.13

Порівняльна характеристика методів визначення резерву сумнівних боргів

№ з/п	Найменування методу та порядок розрахунку	Переваги	Недоліки
1	Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості Визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів	Одержання найбільш точної чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості. Надає можливість здійснювати аналіз по кожному дебітору	Трудомісткий, оскільки потребує детального вивчення платоспроможності всіх дебіторів і визначення тих з них, які не погасять своєчасно заборгованість. Труднощі в отриманні реальної інформації про стан платоспроможності дебіторів. Ступінь точності результату має суб'єктивний характер, так як залежить від наявності достовірної інформації про дебіторів та кваліфікації експертів, що надають інформацію про них. Можливо застосовувати лише за незначної кількості дебіторів, з якими ведуться постійні розрахунки
2	Застосування коефіцієнта сумнівності (Множення суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності (Кс))	–	–
2.1	Визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході	Дотримання принципу обачності. Порівняна простота розрахунку. Можливість застосування лише за наявності тісного взаємозв'язку між обсягом реалізації та сумою безнадійних боргів за попередні роки	Недотримання принципу відповідності доходів і витрат (так як періоди, у яких була здійснена реалізація та відображені безнадійні борги є різними)
2.2	Класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення	Грунтується на інформації, що є в наявності у бухгалтера. Можливість застосування підприємствами з великою кількістю дебіторів	Труднощі пов'язані з неможливістю розподілу дебіторів у зв'язку з встановленням для кожного з них різних термінів погашення. Розрахунок є трудомістким процесом та досить складною процедурою для виконання. Відсутнє нормативне регулювання кількості попередніх періодів, що потрібно враховувати для розрахунку. Коефіцієнт сумнівності за заборгованостями дебіторів колишніх періодів застосовується для оцінки дебіторів, що є не цілком коректним
2.3	Визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду ДЗ у сумі ДЗ на поч. відпов. періоду за попередні 3-5 р.	Грунтується на інформації, що є в наявності у бухгалтера. Дотримання узгодженості доходів та витрат	Трудомісткий з відносною складністю розрахунків через використання великого обсягу інформації (за останні 3-5 років). Визначення теперішнього резерву сумнівних боргів на основі минулого досвіду

Для обліку резерву сумнівних боргів в Плані рахунків передбачено рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» та рахунок 944 «Сумнівні і безнадійні борги».

Нарахування загальної суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображають у Звіті про фінансові результати в складі інших операційних витрат. Для обліку резерву сумнівних боргів на підприємстві використовують рахунок 38. За кредитом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» відображається створення резерву у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів. [41]

Аналітичний облік за рахунком 38 здійснюється в розрізі кожного боржника, виходячи з прийнятого на підприємстві методу його розрахунку. Кореспонденція з обліку резерву сумнівних боргів наведена у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Типова кореспонденція з обліку резерву сумнівних боргів

№ з/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт
1.	Нарахування резерву сумнівних боргів на дату балансу	944	38
2.	Списання безнадійної дебіторської заборгованості протягом звітного періоду за рахунок резерву	38	36
3.	Списання безнадійної дебіторської заборгованості протягом звітного періоду за рахунок інших операційних витрат	944	36
4.	Списання безнадійної дебіторської заборгованості, за якою не закінчився термін позовної давності, з балансу	071	–
5.	Відшкодування суми безнадійної дебіторської заборгованості	311	716
6.	Остаточне списання безнадійної дебіторської заборгованості надходження суми в порядку відшкодування або у зв'язку з закінченням строку обліку такої заборгованості	–	071

Не зважаючи на задовільний стан організації обліку у ФГ xxxxxx, нами встановлено, що резерв сумнівних боргів в дослідженому фермерському господарстві не створено.

2.6. Механізм внутрішнього контролю розрахунків з покупцями й замовниками

На сучасному етапі функціонування ринкової економіки кожне підприємство має забезпечити необхідний рівень фінансових ресурсів, щоб мати можливість утримувати своїх постійних ділових партнерів і працівників та виконувати свої функції перед державою. Відповідно існує потреба в необхідності здійснювати систематичний внутрішній контроль підприємства, на підставі якого можна виявити можливі порушення, помилки та відхилення від норм, які можуть серйозно спотворити результати фінансової звітності. Сам керівник відповідає за належне функціонування системи контролю на підприємстві, тому в його обов'язки входить створення потужної системи внутрішнього контролю, яка може об'єктивно відображати фінансовий стан підприємства.

У процесі господарської діяльності підприємства реалізують матеріальні цінності та надають послуги. На даному етапі виникає дебіторська заборгованість, яка становить більшу частину оборотних активів підприємства. Тому необхідно визначити особливості організації та методики внутрішнього контролю за розрахунками з покупцями й замовниками.

Основні завдання внутрішнього контролю розрахунків з покупцями й замовниками:

1. Оцінити стан розрахунково-платіжної дисципліни в розрізі всіх видів розрахунків з дебіторами підприємства;
2. Встановити наявність фактів порушень чинних нормативно-правових актів стосовно правомірності, необхідності та обґрунтованості управлінських рішень при здійсненні розрахункових операцій;
3. Розробити заходи з реалізації результатів проведеного внутрішнього контролю стосовно попередження зловживань, шахрайства і порушень при здійсненні розрахункових операцій.

Етапи проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками подано на рис. 2.7.

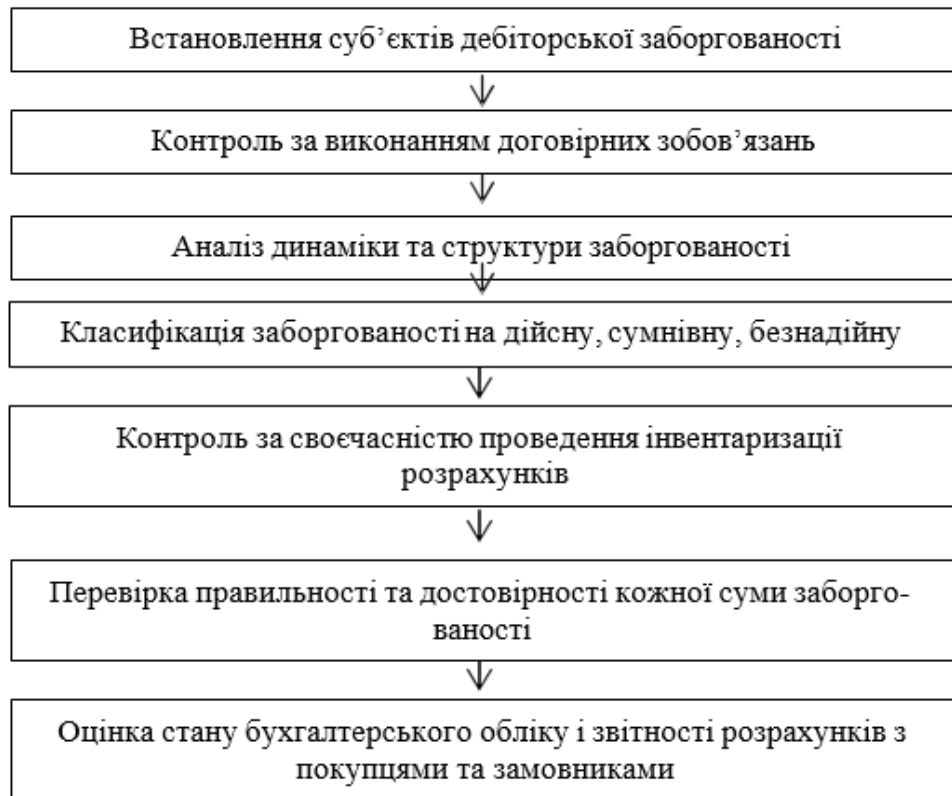

Рис. 2.7. Етапи проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

Кожна ділянка бухгалтерського обліку має власні джерела інформації стосовно внутрішнього контролю. Так, джерелами інформації для внутрішнього контролю розрахунків з покупцями і замовниками є: первинні документи, регістри бухгалтерського обліку та звітність підприємств (табл. 2.15).

Під методом внутрішнього контролю розуміють сукупність методологічних прийомів і способів, за допомогою котрих можна систематизувати численні порушення і зловживання, пов'язані з відображенням інформації про майно і зобов'язання підприємства в обліку. Внутрішній контроль за розрахунками з покупцями та замовниками повинен використовувати два основні методичні прийоми (табл. 2.16).

Таблиця 2.15

Джерела інформації в діючій системі внутрішньогосподарського контролю розрахунків з покупцями та замовниками*

Джерело інформації (документ)	Нормативний акт, що регулює порядок оформлення документу	Зміст інформації
<i>Первинні документи</i>		
Договір	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»	Відображає домовленість сторін, спрямовану на встановлення чи скасування обов'язків та прав.
Рахунок-фактура		Надається продавцем покупцеві і вміщує перелік товарів, послуг робіт, їх кількість і пропонувану ціну, по якій вони поставляються покупцеві у разі його згоди, формальні особливості товару (колір, вага і т. д.)
Податкова накладна		Надає право платнику податку на включення відповідної суми до податкового кредиту. Податкова накладна виписується на кожне повне або часткове постачання товарів/послуг.
Товарно-транспортна накладна		Документ, необхідний для обліку, переміщення, списання та оприбуткування товарно-матеріальних цінностей.
Платіжне доручення		Являє собою доручення підприємства обслуговуючому його банку про перерахування деякої суми зі свого рахунку на рахунок іншого підприємства.
Виписка банку		Видається банком підприємству і відображає грошовий рух на розрахунковому рахунку.
<i>Облікові реєстри</i>		
Журнал №3	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»	Містить відомості щодо дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги.
Відомості аналітичного обліку розрахунків з покупцями 3.1		Відображений аналітичний облік з покупцями та замовниками за рахунком 36.
Відомості аналітичного обліку розрахунків з дебіторами 3.2		Відображений аналітичний облік з дебіторами за рахунком 37.
Відомості аналітичного обліку розрахунків за іншими операціями 3.5		Призначена для внутрішньогосподарських розрахунків. Розрахунків за виданими авансами, за авансами одержаними та іншими операціями за рахунком 68.
<i>Фінансова звітність підприємства</i>		
Форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги (рядок 1125) відображає заборгованість покупців за продукцією (товари), інші активи, здійснені роботи та надані послуги.
Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів»		Відображаються одержані від покупців і замовників аванси.
Форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»		Детально розшифровується інформація наведена в Балансі.

* Джерело: складено автором на підставі джерел [22]

Таблиця 2.16

**Методичні прийоми для виявлення порушень щодо розрахунків з
покупцями та замовниками***

Методичний прийом		Порушення, які можуть бути виявлені
Документальна перевірка	Перевірка документів за формальними ознаками	Неточне документів: рахунків-фактур, накладних, товарно-транспортних накладних і т.п.; відсутність необхідних реквізитів на документах; неправильне та несвоєчасне відображення дат документів; невідповідність підписів суб'єктів, ким були складені документи.
	Перевірка документів за змістом	Незаконне за фіксування операцій в документах.
	Арифметична перевірка	Неправильні підрахунки залишків дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги; приховання достовірних сум.
	Зустрічна перевірка	Наявність виправлень в документах та відображення господарських операцій, що суперечать логіці.
	Оцінка законності й обґрунтованості господарських операцій	Не вірно та незаконно відображені господарські операції в документах, не правильно вказані суми.
Фактична перевірка	Інвентаризація	Неправильно відображені суми в договорах, в рахунках-фактурах, терміни виникнення заборгованості дебіторів.
	Отримання письмових пояснень та довідок	Не вірно оформлені довідки або неправильно дані пояснення щодо виникнення питань за розрахунками з покупцями та замовниками.

* Джерело: складено автором

Здійснюючи внутрішній контроль за розрахунками з покупцями та замовниками, контролери повинні усвідомлювати, що помилки та порушення можуть ховатися за правильно оформленими ззовні документами і таким чином мати негативний вплив на господарську діяльність підприємства. До таких порушень можна віднести:

1. неправильну класифікацію дебіторської заборгованості;
2. відсутність первинної документації або неналежне її оформлення;
3. погашення дебіторської заборгованості покупців, а саме готівкових розрахунків із можливим не оприбуткуванням готівки в касу та списання даної заборгованості на безнадійну (шахрайство);
4. невідповідність методології нарахування резерву сумнівних боргів з методологією, визначеною в Наказі про облікову політику;
5. неправильне відображення кореспонденції по бухгалтерських рахунках 361,362;

6. неправильне відображення в розрізі статей Балансу залишків дебіторської заборгованості або їх перекручування;
7. відсутність звірки взаємних розрахунків між контрагентами.

Отримана в процесі контролю інформація повинна бути належним чином задокументована у вигляді робочих документів контролера. Прикладом робочого документа може слугувати Відомість звірення залишків дебіторської заборгованості на певну дату (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Відомість звірення залишків дебіторської заборгованості

станом на _____

Рахунок у Головній книзі	Залишок по Головній книзі	Залишок по журналу-ордеру	Відхилення	Причини
1	2	3	4	5

Результати контролю оформляються актом, що є найважливішим етапом проведеної роботи. Від правильно оформлених матеріалів перевірки залежить своєчасність усунення виявлених недоліків і порушень.

Акт є важливим документом і за його змістом можемо зробити висновок не тільки про наслідки проведеної перевірки, а й про якість роботи самого контролера, його ерудицію та наявний рівень кваліфікації.

Правильно складений акт повинен містити тільки ті недоліки і порушення стосовно фінансово-господарської діяльності підприємства, які підтверджені конкретними фактами й документами.

Таким чином, в сучасних умовах господарювання зростає потреба у внутрішньому контролі розрахунків з покупцями і замовниками. Це пов'язано з тим, що виробництво готової продукції та її реалізація є одним із основних процесів діяльності підприємства, який суттєво впливає на фінансову звітність підприємства та його фінансові результати.

РОЗДІЛ III

ВЕКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ

3.1. Обліково-аналітичне забезпечення системи розрахунків з покупцями та замовниками

Відсутність або некоректність інформації про розрахунки з покупцями й замовниками у звітності підприємства, може привести до неправильних аналітичних розрахунків і висновків стосовно динаміки оборотності активів та інших показників ділової активності підприємства, ліквідності балансу та платоспроможності на короткотривалу або довготривалу перспективу. Отже, лише ефективно організувавши бухгалтерський облік розрахунків з покупцями і замовниками, ми зможемо забезпечити формування достовірної інформації стосовно фінансової діяльності підприємства, стандартизувати послідовність її виконання з мінімальними втратами та забезпечити своєчасність прийняття управлінських рішень.

Дослідження стану організації бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками свідчить про те, що в Наказах про облікову політику, інформація про розрахунки з покупцями та замовниками формується тільки в частині, в якій задукоменовано такі операції.

Достовірність надання такої інформації користувачам у фінансовій звітності залежить від детальності і правильності обраних елементів облікової політики підприємства. На основі дослідження законодавчих положень та альтернативних варіантів організації бухгалтерського обліку, удосконалено організаційно, методично та технологічно елементи облікової політики, що забезпечує можливість обліково-аналітичного забезпечення системи розрахунків з покупцями й замовниками (рис. 3.1). Це дозволяє формувати достовірну інформацію про розрахунки з покупцями і замовниками в частині собівартості реалізації, виконання замовлень і наданих покупцям знижок.

Рис. 3.1. Обліково-аналітичне забезпечення системи розрахунків з покупцями та замовниками (пропонується).

Наразі витрати, котрі пов'язані з прийняттям замовлення (заробітна плата працівників, телефонні рахунки тощо), включаються до витрат на збут і розподіляються на виконані замовлення в період, визначений керівником підприємства (щомісяця, щокварталу тощо), що є проблематичним під час визначення собівартості відповідного замовлення на кожному етапі його виконання. Для відображення витрат на кожному етапі виконання замовлення (приймання, обробка, акцептування замовлення, витрати, які опосередковано пов'язані з виконанням замовлення) рекомендується відкрити аналітичні рахунки до синтетичного рахунку 93 «Витрати на збут» (93.1. - «Витрати на організацію процесу замовлення», 93.2. - «Витрати на договірний процес», 93.2.1. - «Витрати на прийняття замовлення», 93.2.2. - «Витрати на опрацювання замовлення», 93.3. - «Витрати на післяпродажне обслуговування», 93.4. - «Витрати на оцінку ринку»). Це дозволить згрупувати понесені витрати не тільки за окремими замовленнями, але й встановити можливі резерви оптимізації даних витрат.

З метою стимулювання збуту продукції або виконання замовлень, передбачено надання знижок покупцям, аналіз відображення яких в бухгалтерському обліку показує, що існуючі методи відображення знижок не сприяють формуванню достовірної інформації про них в регістрах обліку.

В процесі написання кваліфікаційної роботи, нами вдосконалено методичне забезпечення облікового відображення наданих знижок покупцю або замовнику (табл. 3.1).

Пропонуємо використання наступних рахунків аналітичного обліку, які відкриваються до субрахунку 93.5. «Знижки надані»:

- 93.5.1. «Знижки з одиниці готової продукції»,
- 93.5.2. «Знижки з дебіторської заборгованості»,
- 93.5.3. «Знижки за довготривалу співпрацю з клієнтом».

Запропоноване облікове відображення буде сприяти чіткому і логічному визначенню загальної суми наданих знижок за звітний період в розрізі реалізованої продукції та видів знижок.

Таблиця 3.1

Запропонований методичний підхід до облікового відображення витрат, пов'язаних з наданням знижки

№ з/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт
<i>Знижки, надані з одиниці продукції</i>			
1.	Відображено надану знижку	93.5.1 «Знижки з одиниці продукції»	361
2.	Відображено зменшення доходу від продажу внаслідок надання знижки	702	93.5.1 «Знижки з одиниці продукції»
3.	Створено податкове зобов'язання з ПДВ в розмірі наданої знижки	702	641
4.	Відображено собівартість товару	902	281
<i>З використанням субрахунку 285 «Торгова націнка»</i>			
5.	Відображено в складі витрат на збут надану знижку в межах попередньо нарахованої торгової націнки	93.5.1 «Знижки з одиниці продукції»	716
6.	Відображено зменшення торгової націнки в розмірі наданої знижки	285	93.5.1 «Знижки з одиниці продукції»
7.	Відображено у складі інших витрат операційної діяльності частину знижки, що перевищує розмір нарахованої торгової націнки	946	93.5.1 «Знижки з одиниці продукції»
<i>Знижки направлені на зменшення дебіторської заборгованості</i>			
8.	Відображено зменшення дебіторської заборгованості в розмірі наданої знижки	93.5.2 «Знижки з дебіторської заборгованості»	361
9.	Відображено надану знижку у складі витрат звітного періоду	949	93.5.2 «Знижки з дебіторської заборгованості»
10.	Відображено зменшення дебіторської заборгованості в розмірі наданої знижки	93.5.2 «Знижки з дебіторської заборгованості»	361
<i>Знижки за довготривалу співпрацю</i>			
11.	Надано знижку за довготривалу співпрацю	93.5.3 «Знижки за довготривалу співпрацю»	361
12.	Відображено надану знижку у складі інших витрат операційної діяльності	949	93.5.3 «Знижки за довготривалу співпрацю»

Порівняння отриманих даних зі зміною обсягу продажу є основою для визначення ефективності використання наданих знижок та визначення впливу коригування цін на загальну конкурентоспроможність підприємства. Це дозволить сформувати інформаційне забезпечення оперативного аналізу в частині витрат, пов'язаних з наданням знижок за розрахунками з покупцями й замовниками.

3.2. Автоматизація обліку і внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками

Використання комп'ютерної техніки викликало суттєві зміни в організації бухгалтерського обліку. Перетворення комп'ютерної техніки з допоміжного інструменту в важливий чинник бухгалтерського обліку, змінило не тільки форму ведення бухгалтерського обліку, але і його зміст. Ці перетворення зумовлені постійними змінами в методах обліку інформації, що призводить до відмінностей у швидкості надання звітної інформації. Зазвичай це забезпечується правильною організацією облікових даних, їх одноразовим отриманням і повною передачею у всіх напрямках.

Основною метою інформаційної системи бухгалтерського обліку є забезпечення керівника підприємства фінансовою інформацією для прийняття аргументованих рішень при виборі альтернатив використання обмежених ресурсів.

У цьому випадку на підприємстві створюють економічну інформаційну систему, яка складається із взаємозалежних підсистем, котрі забезпечують органи управління необхідною інформацією. При цьому підсистема обліку є найважливішою ланкою, оскільки вона відіграє провідну роль в управлінні потоками інформації про стан об'єктів управління, надходженні її до різних підрозділів підприємства, а також у напрямку до зацікавлених сторін.

Облікова інформація, яку надає інформаційна система бухгалтерського обліку, відображає загальну господарську діяльність підприємства. В сучасних умовах, облікова інформація є основою для прийняття управлінських рішень користувачами облікової інформації на підприємстві та поза ним. Вона надає числові дані, необхідні підприємствам для виконання таких функцій, як планування, контроль і аналіз управління виробництвом й бізнес-діяльністю.

BAS (Business Automation Software) — сучасне програмне забезпечення, котре допомагає автоматизувати всі господарські процеси на

вітчизняних підприємствах різноманітних форм власності та сфер діяльності. Для цього використовується платформа BAF (Business Automation Framework). Це абсолютно нове програмне забезпечення, розроблене європейськими фахівцями спеціально для українського ринку.

Для відображення процесу реалізації готової продукції покупцям й замовникам, необхідно заповнити в програмі «BAS Бухгалтерія» такі документи:

- Рахунок на оплату покупцям
- Реалізація товарів і послуг
- Податкова накладна
- Платіжний ордер, надходження коштів: Оплата від покупця

Для оформлення *Рахунка на оплату покупцям*: вибираємо *Головне Меню – Продажі – Журнал Рахунки на оплату покупцям – Створити – Рахунок на оплату покупцям (Створення)* – вводимо основні реквізити – *Записати* (рис. 3.2). [3]

N	Номенклатура	Кількість	Од.	К.	Ціна без ПДВ	Сума без ПДВ	% ПДВ	Сума ПДВ	Всього
1	Шафа-купе	1,000	шт	1,000	25 000,00	25 000,00	20%	5 000,00	30 000,00

Рис. 3.2. Документ Рахунок на оплату покупцям в «BAS Бухгалтерія».

Заповнюючи обліковий документ *Рахунок на оплату покупцям* вводимо основні реквізити, котрі містять дату операції, назву підприємства, контрагента, склад, договір. В графі *Контрагент* відкривають *Довідник Контрагенти, в паці Покупці – Додати* - створюється новий елемент - *ТОВ «Євромаркет»* (рис. 3.3).

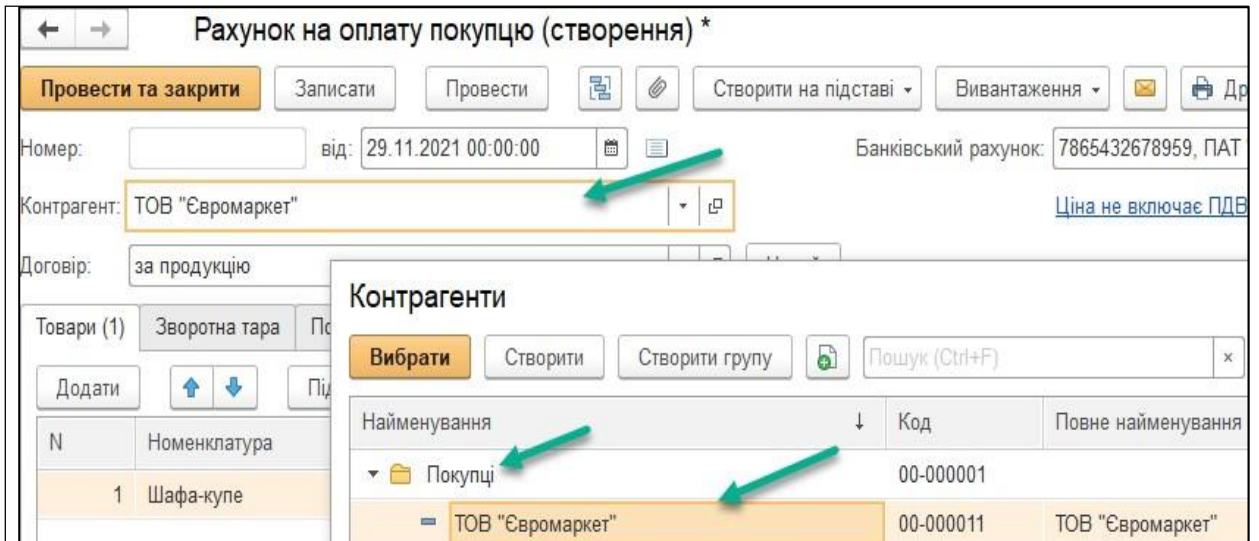

Рис. 3.3. Покупці в довіднику Контрагенти в «BAS Бухгалтерія».

Заповнюється в табличній частині облікового документа *Рахунок на оплату покупцям* закладка *Товари – Додати* – відкривають *Довідник Номенклатура* де вибирається група *Продукція – Шафа-купе* (рис.3.4).

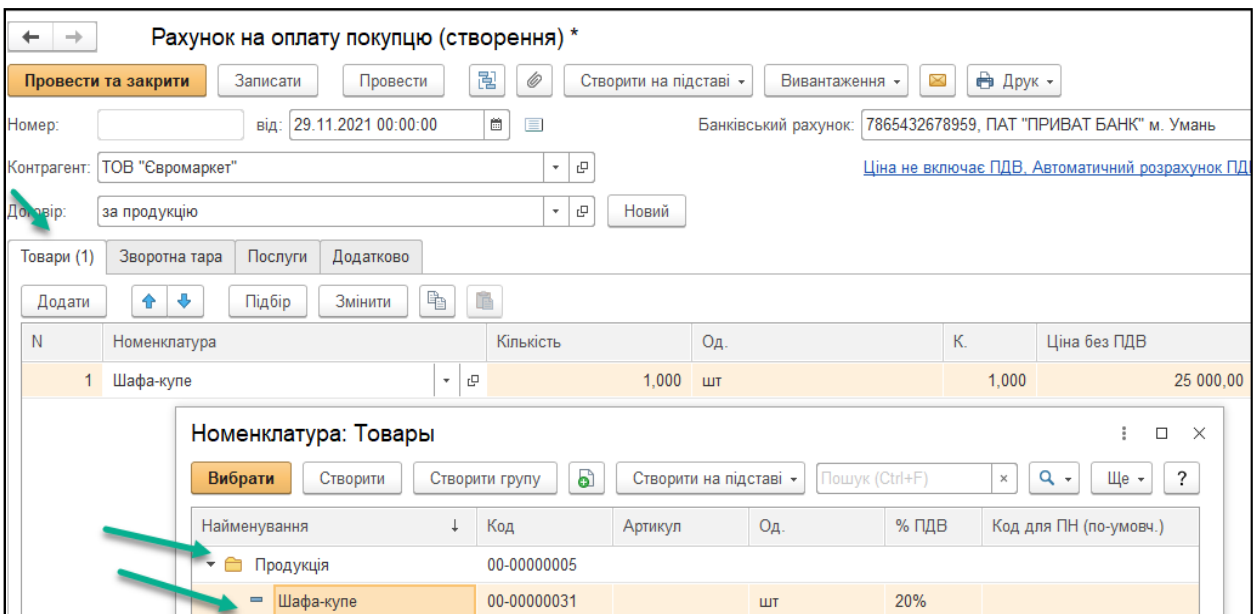

Рис. 3.4. Вибір реалізованої продукції в довіднику Номенклатура в «BAS Бухгалтерія».

Документ, який записаний в *Журнал Рахунок на оплату покупцеві* в меню *Продажі* подано на рис.3.5.

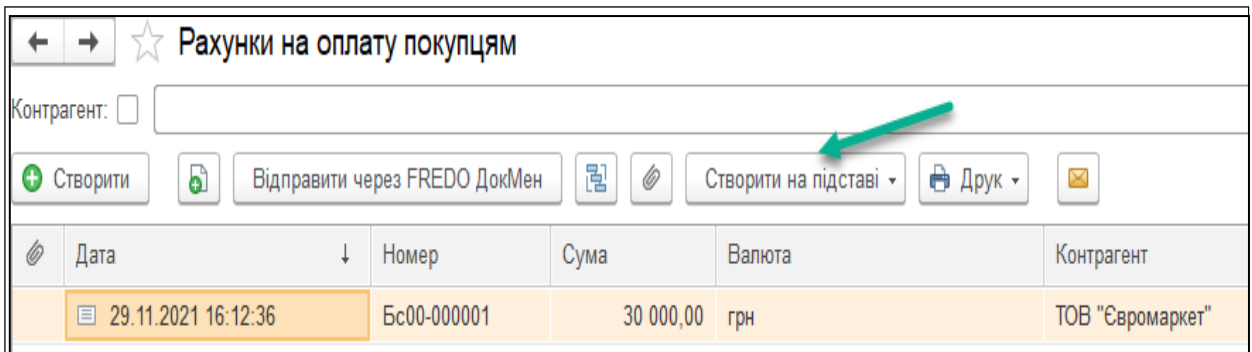

Рис. 3.5. Журнал Рахунки на оплату покупцям в «BAS Бухгалтерія».

Виділяємо його правою кнопкою миші та вибираємо з контекстного меню наступну команду - *Створити на підставі – Реалізація товарів і послуг* – обліковий документ майже заповнено – вносимо: *Схема реалізації – Продукція*, Податкове призначення - *Оподаткування ПДВ*, *Провести і закрити* (рис. 3.6).

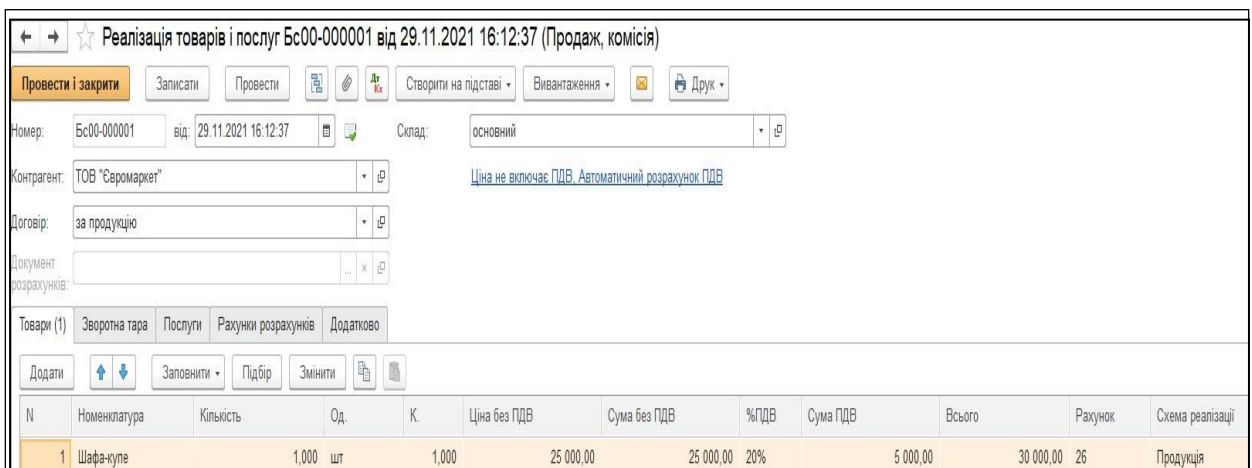

Рис. 3.6. Документ Реалізація товарів і послуг в «BAS Бухгалтерія».

Сума в заповненому обліковому документі *Реалізація товарів і послуг: Продаж, комісія* створюється автоматично.

Після запису в обліковий документ *Реалізація товарів і послуг* формуються бухгалтерські проводки, які можна переглянути, обравши команду *Результат проведення документу (ДтКт)* (рис. 3.7).

← → ☆ Рухи документа: Реалізація товарів і послуг Бс00-000001 від 29.11.2021 16:12:37

Записати і закрити Оновити

Ручне коригування (дозволяє редагування рухів документа)

4. Бухгалтерський та податковий облік (3) Очікуваний і підтверджений ПДВ продажів (1) Продажі податковий облік (1)

Період	Дебет	Под. облік Дт	Кредит	Под. облік Кт	Сума
29.11.2021	901		26 К...	1,000	
	1 <...>	<...>	Шафа-купе	Опод. ПДВ	Списані ТМЦ
	Собівартість реалізованої прод...				
29.11.2021	361		701		
	2 ТОВ "Євромаркет"		Дохід операційної діяльності (від... <...>		Реалізація товарів
	за продукцію <...>				
29.11.2021	701		6432		
	3 Дохід операційної діяльності (ві... <...>		ТОВ "Євромаркет"		ПДВ: податкові зобов'язання: відвантаження, перша подія
	<...>				

Рис. 3.7. Проводки документа Реалізація товарів і послуг: Продаж, комісія в «BAS Бухгалтерія».

Таким чином, використання автоматизованих засобів може практично повністю вирішити проблему запобігання помилкам при перенесенні даних між реєстрами та скоротити витрати часу на формування та підготовку різноманітних бухгалтерських документів, оскільки для автоматизованого обліку зазвичай ведеться лише один реєстр, а всі інші формуються автоматично. Ведення обліку розрахунків з покупцями й замовниками за автоматизованими системами обліку залежить від рівня його автоматизації, наявності автоматизованих методів обліку, ступеня доступності облікових даних і складності обробки інформації.

На жаль, сьогодні, сучасне програмне забезпечення не повністю відповідає потребам внутрішнього контролю підприємства. Автоматизація внутрішнього контролю суттєво допомагає підвищенню його якості. Тому проблема автоматизації внутрішнього контролю підприємства має вагомое практичне значення в сучасних умовах господарювання та є актуальною.

Слід зазначити, що за відсутності спеціалізованих технічних продуктів, автоматизацію внутрішнього контролю слід розглядати сьогодні на основі

вже існуючих продуктів. Внутрішні контролери повинні мати можливість адаптувати методи здійснення контролю за формуванням звітності підприємства за використання спеціальних налаштувань та коригувати дані, отримані з інших джерел інформації до бази даних відповідного програмного продукту. Тобто програма має являти собою комплексну автоматизовану систему, яка дозволить використовувати її в усіх сферах фінансово-господарської діяльності підприємства.

Дослідження найбільш популярних програм показало, що більшість з них не реалізує виконання всіх поставлених завдань, котрі пов'язані з внутрішнім контролем діяльності сільськогосподарського підприємства. Так, сьогодні на вітчизняному ринку програмних продуктів є лише декілька програм, які забезпечують автоматизацію контролю, зокрема: «Case Ware» «ІС: Аудит-Контроль (+) для України», «Івахненков & Катеньов Аудит» і «КІТ-АУДИТ», які мають свої переваги та недоліки.

Пошук необхідної програми для здійснення внутрішнього контролю сільськогосподарського підприємства може бути складним і трудомістким. Одним із важливих моментів, на який слід звернути особливу увагу є грамотність при виборі програмного продукту, яка має відповідати певним критеріям, наведеним на рисунку 3.8.

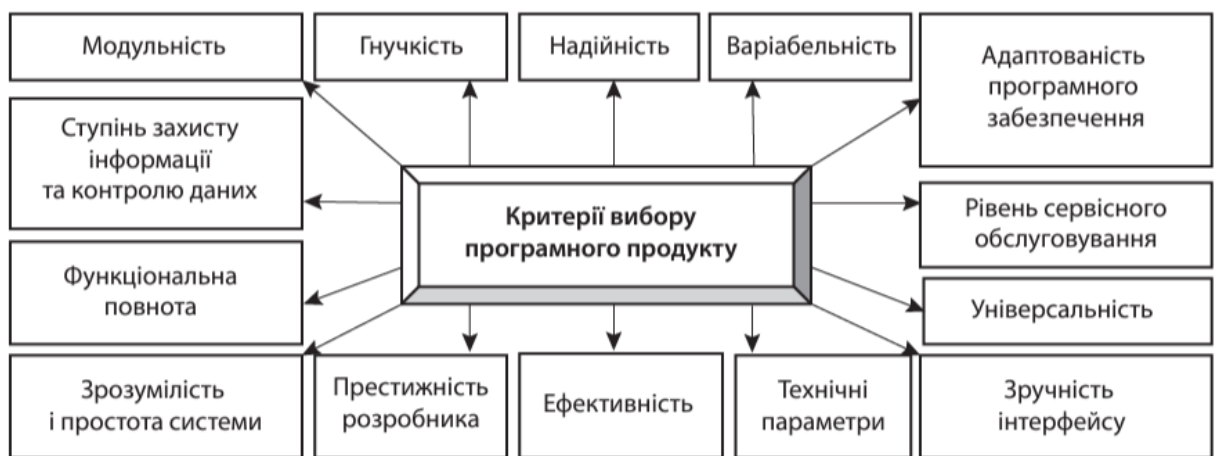

Рис. 3.8. Критерії вибору програмного продукту для автоматизації внутрішнього контролю.

Правильно підібрана програма не тільки гарантує окупність вкладеного капіталу, але й підвищує ефективність управління діяльністю сільськогосподарського підприємства, що особливо важливо в теперішніх умовах жорсткої конкуренції.

Найкращим для реалізації запропонованих нами рішень щодо організації внутрішнього контролю на сільськогосподарському підприємстві є програмний продукт «Івахненков & Катеньов Аудит», який, крім застосування в аудиторській перевірці, може бути інструментом проведення внутрішнього контролю правильності подання облікової інформації зі сторони керівництва відділу внутрішнього контролю та дає можливість проаналізувати всю сукупність бухгалтерських даних і виявити суттєві помилки та порушення в обліку. Програмний продукт дозволяє проаналізувати облікові дані будь-якої системи, а саме: «1С: Підприємство», системи обліку DOS, таблиці бухгалтерських проводок в MS Excel тощо.

На думку С. В. Івахненкова, «основним способом організації системи внутрішньогосподарського контролю є створення і налагодження комп'ютерних контрольних технологій. Головною умовою розробки ефективної системи внутрішнього контролю є ретельне вивчення бізнесу підприємства та специфіки його господарських процесів». [3]

Отже, ефективність роботи служби внутрішнього контролю в контексті використання інформаційних технологій, залежить від правильного вибору та налаштування програмних продуктів. Налагодження автоматизації всіх основних процедур внутрішнього контролю, допоможе оптимізувати процес оцінки характеру і серйозності помилок та модернізувати моніторинг діяльності сільськогосподарського підприємства.

3.3. Система управління дебіторською заборгованістю підприємства

Фінансовий стан сільськогосподарського підприємства великою мірою залежить від ефективно організованої системи управління дебіторською

заборгованістю. Адже її виникнення неможливо уникнути і воно супроводжується ризиком неповернення, втрати коштів у вигляді інфляції, залучення банківських кредитів для забезпечення продовження діяльності, погашення боргів тощо. Правильна організація бухгалтерського обліку та аналізу дебіторської заборгованості необхідна для отримання своєчасної та об'єктивної інформації, яка є ключовою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Одним із факторів, що стримують розвиток підприємства, є недостатнє інформаційне забезпечення, котре складається з сукупності первинних й зведених даних, організації зберігання накопиченої інформації.

Наявність дебіторської заборгованості підприємства пов'язана з пошуком компромісу між прибутковістю та ризиком. Її оптимальний розмір визначається шляхом порівняння прибутків, які підприємство очікує отримати від вкладених інвестицій у дебіторську заборгованість і витрат, які пов'язані з цим процесом. Формалізовані процедури й моделі поведінки підприємства з наявними та потенційними контрагентами щодо реалізації їм активів з відстрочкою платежу та стягненням заборгованості, на нашу думку, і є управлінням дебіторською заборгованістю сільськогосподарського підприємства, та невід'ємною частиною його менеджменту.

Як ми всі знаємо, дебіторська заборгованість, як складова оборотних активів підприємства, є динамічною та змінною. Її розмір і маса залежать від певного поєднання факторів макро- і мікросередовища.

Важливим методичним питанням оцінки стану боргових відносин між підприємствами та ефективності управління дебіторською заборгованістю є визначення якості дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість, як актив, може прямо чи опосередковано сприяти надходженню коштів на підприємство, відображаючи економічну прибутковість підприємства. «Якість» дебіторської заборгованості повинна враховувати економічну рентабельність дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання. Як показник якості дебіторської заборгованості, який допоможе

охарактеризувати стан боргових відносин між підприємствами, рекомендується використовувати частку простроченої заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості. З цією метою необхідно виділити деякі фактори, що впливають на формування дебіторської заборгованості. Пропонуємо систематизувати фактори, що впливають на динаміку обсягу та якість дебіторської заборгованості (рис. 3.9).

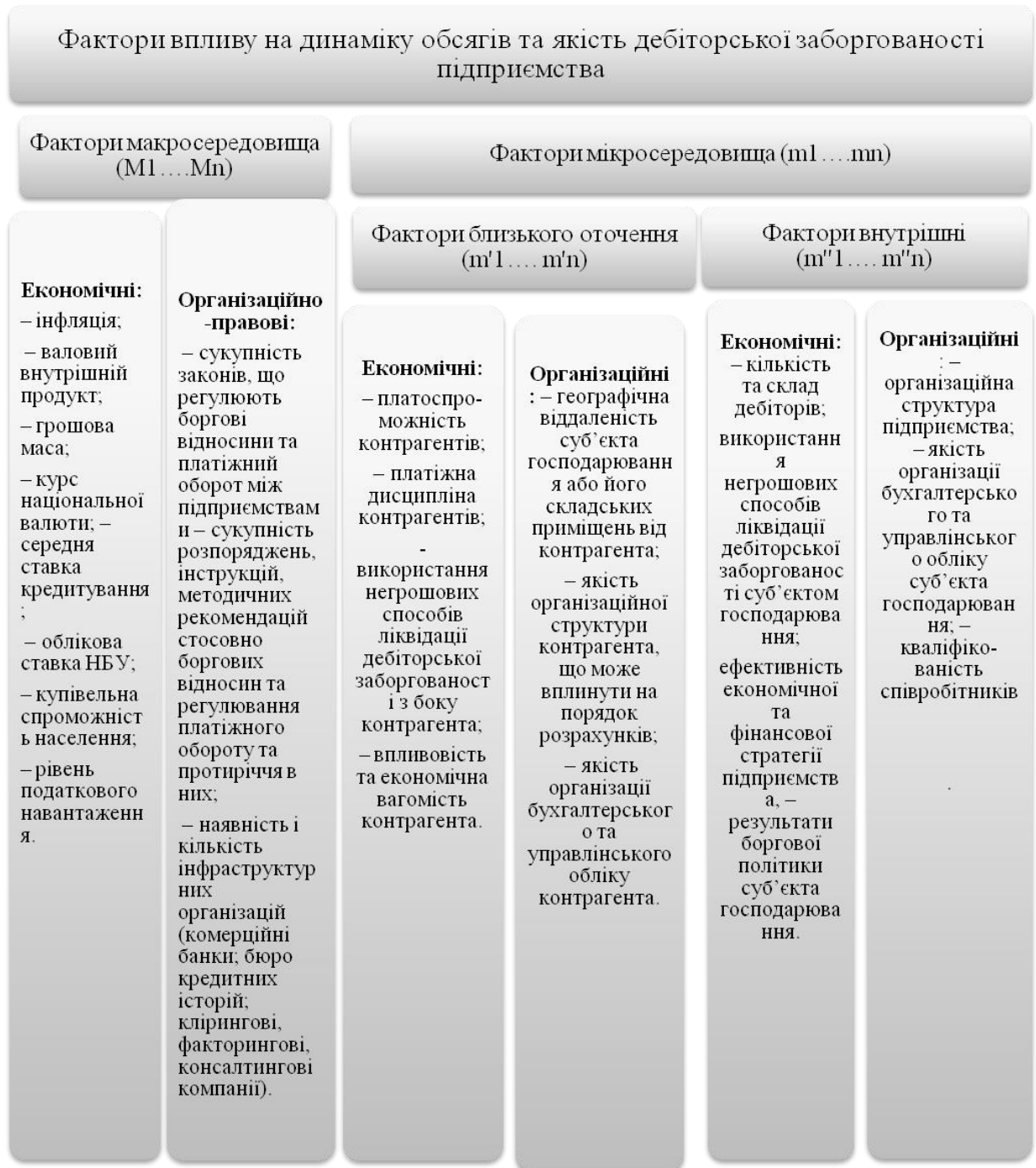

Рис. 3.9. Фактори впливу на динаміку обсягів та якість дебіторської заборгованості підприємства.

Проведені нами дослідження привели нас до таких висновків:

1. Найбільш важливим і впливовим чинником є фактори макросередовища.

2. Серед факторів макро- та мікросередовища найбільший вплив мають економічні фактори.

З урахуванням вищезазначеного, запропоновано механізм управління дебіторською заборгованістю сільськогосподарського підприємства, який передбачає взаємозв'язок наступних елементів:

- моделювання впливу факторів макросередовища та мікросередовища;
- моніторинг поточного фактичного рівня якості дебіторської заборгованості та її структури;
- коректування взаємодії з контрагентами та прийняття рішень щодо продовження або припинення продажу товарів і переведення дебіторської заборгованості до категорії безнадійних боргів.

Отже, на першому етапі необхідно виявити та оцінити фактори впливу макро- та мікросередовища на якість дебіторської заборгованості сільськогосподарського підприємства з подальшою побудовою моделі цього впливу.

Поточний контроль здійснюють за наступними показниками:

1. фактичний рівень якості дебіторської заборгованості.
2. макро- та мікрофактори, що впливають на якість дебіторської заборгованості підприємства.

Важливою стадією є розрахунок прогнозованого рівня якості дебіторської заборгованості.

Порівняння фактичних значень якості дебіторської заборгованості підприємства ($Dq \text{ ф.}$) та її прогнозованого значення ($Dq \text{ пр.}$) може зумовити такі два кінцеві результати, як $Dq \text{ ф.} \leq Dq \text{ пр.}$ або $Dq \text{ ф.} > Dq \text{ пр.}$

Мета такого порівняння - визначити подальше поліпшення якості дебіторської заборгованості підприємства після отримання попередніх

результатів або визначити чи якість дебіторської заборгованості досягає рівня, рівного або нижчого від прогнозованого значення. При цьому методи та параметри коригування взаємодії з контрагентами також будуть різними для першого та другого варіантів.

Тому необхідним є створити певні підструктури дебіторської заборгованості, які включають зобов'язання контрагентів з певними ознаками.

Дану задачу пропонуємо розв'язати із використанням сумісного ABC та XYZ аналізу покупців.

В аналізі ABC рейтинги повинні базуватися на прибутках, які покупці приносять підприємству через кредитні операції. При цьому пропонується враховувати тільки ту частину прибутку, яка була повернута підприємству в грошовій формі.

Так, до категорії А рекомендуємо віднести контрагентів, котрі забезпечують 50% прибутку від кредитних операцій, до категорії В – контрагентів, які забезпечили 30% прибутку, до категорії С – контрагентів, що забезпечили 20% прибутку. Структура вищезгаданих категорій обумовлена правилом Парето «80/20»: відокремлюються головні 80% результату (50+30) та другорядні 20% [37].

Наступним кроком є проведення XYZ аналізу. Мета цього етапу полягає в ранжуванні покупців за ступенем прогнозованості своєчасності погашення боргу. Ранжування рекомендується здійснювати за допомогою модифікованого коефіцієнта варіації.

У класичному варіанті коефіцієнт варіації розраховується за формулою:

$$V = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}}{\bar{x}} * 100\%, \quad (3.1)$$

де x_i – значення параметра по об'єкту, що оцінюється за i -й період;
 \bar{x} – середнє значення параметра по об'єкту аналізу, що оцінюється;
 n – кількість періодів. [37]

Таким чином, застосування запропонованого механізму управління дебіторською заборгованістю підприємства, заснованого на трьох основних критеріях оптимізації дебіторської заборгованості (тобто якості дебіторської заборгованості, прибутковості кредитного бізнесу та умов погашення), може значно підвищити ефективність управління дебіторською заборгованістю і діяльністю підприємства в цілому.

Важливим моментом є використання отриманої змінної v для кожного покупця, з метою розподілу її за категоріями X, Y і Z. Розподіл дотримується тих же принципів, що й аналіз ABC. Таким чином, категорія X повинна включати контрагентів, які характеризуються стабільними погашеннями боргу та суворою платіжною дисципліною. Коефіцієнт варіації прт цьому не перевищує 20%. Категорія Y – це контрагенти із середньою платіжною дисципліною. Коефіцієнт варіації становить для них - 20-50%. Категорія Z – це контрагенти з низькою платіжною дисципліною. Коефіцієнт варіації перевищує 50%. Накладання результатів аналізу XYZ на дані аналізу ABC створює 9 груп покупців.

Матрицю категорій покупців за результатами XYZ та ABC аналізу подано на рис. 3.10.

Категорія	X	Y	Z	↓	Обсяг прибутку від кредитних операцій із контрагентами
A	AX	AY	AZ	↓	
B	BX	BY	BZ	↓	
C	CX	CY	CZ	↓	
→	→	→	→		
Платіжна дисципліна контрагентів					

Рис. 3.10. Матриця категорій покупців за результатами XYZ та ABC аналізу.

Для кожної групи необхідно створити свою технологію управління. Кожна з них має дві характеристики: розмір прибутку від роботи з клієнтами та платіжна дисципліна.

Наступний крок – налагодження взаємодії з контрагентами та прийняття рішень про продовження або припинення продажу товарів, переведення дебіторської заборгованості в категорію безнадійної заборгованості.

Безсумнівно, розроблений механізм стосовно окремих його елементів (встановлення, уточнення та оцінка факторів, що впливають на динаміку кількості та якості дебіторської заборгованості; коригування параметрів і методів взаємодії з контрагентами тощо) потребує подальшого вивчення.

Таким чином, застосування запропонованого механізму управління дебіторською заборгованістю підприємства, заснованого на трьох основних критеріях оптимізації дебіторської заборгованості (якість дебіторської заборгованості, прибутковість кредитного бізнесу та умови погашення), може значно підвищити ефективність управління дебіторською заборгованістю та фінансової діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши організацію і методологію обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками в фермерському господарстві xxxxxx Дрогобицького району Львівської області можна зробити наступні висновки:

1. Покупець – це юридична чи фізична особа, яка використовує, купує або має намір придбати чи замовити товар, послуги чи роботи.

Замовник — це юридична або фізична особа, яка розміщує замовлення іншій особі (виробнику, продавцю, постачальнику товарів і послуг (підряднику)).

2. Фермерське господарство (ФГ) xxxxxx розташоване в селі Бистриця Дрогобицького району Львівської області. Відстань від центральної садиби ФГ xxxxxx до районного центру м. Дрогобич - 20 км, відстань до обласного центру м. Львів – 112 км. Через територію фермерського господарства проходить шосейна дорога.

Фермерське господарство xxxxxx орендує земельні та майнові паї, невелике за розміром, середньорічна кількість працівників зайнятих в сільськогосподарському виробництві становить 5 осіб. Площа сільськогосподарських угідь ФГ xxxxxx на кінець 2023 року становила 196 га. Виробниче спрямування ФГ – виробництво зернових та зернобобових.

Аналізуючи фінансово-господарську діяльність ФГ xxxxxx бачимо, що всі економічні показники виробничої і господарської діяльності мають тенденцію до зростання. Зокрема у 2023 р. порівняно з 2021 р. виручка від реалізації продукції збільшилася на 3,2% або на 2,2 тис.грн., собівартість реалізованої продукції також збільшилася на 7,7% або на 4,6 тис.грн. Чистий прибуток в 2023 р. зменшився на 24,5% і становив 7,4 тис. грн., що негативно характеризує діяльність фермерського господарства. Рівень рентабельності не суттєво знизився і становив в 2023р. - 11,5%. Отже, фінансово-господарська діяльність ФГ xxxxxx Дрогобицького району за 2021-2023рр. була ефективною.

Як дебіторська, так і кредиторська заборгованість господарства за 2021-2023рр. зазнали зростання. В результаті, дебіторська заборгованість зросла на 16,6 % (з 18 тис. грн. у 2021 році до 21 тис. грн. у 2023 році), а кредиторська на 15,1% (з 53 тис. грн. у 2021 році до 61 тис. грн. у 2023 році). Найбільша частка в структурі дебіторської заборгованості припадає на заборгованість покупців за товари, роботи і надані послуги - 85,5%. Наявність таких розмірів дебіторської заборгованості суттєво знижує платоспроможність ФГ «Лучком».

Коефіцієнт поточної ліквідності протягом 2021 – 2023 рр. набув значення від 1,08 – 1,71. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості ФГ хххххх зросло в 2023р. в порівнянні з 2021р. на 3,4 п., а середній термін обороту дебіторської заборгованості зменшився на 5 днів, що є позитивним явищем. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за аналізований період зріс на 6,49, а середній строк обороту кредиторської заборгованості зменшився на 79 днів, що свідчить про зменшення термінів надання позик господарствам.

3. Бухгалтерський облік в ФГ хххххх організовується та здійснюється на основі Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», діючих П(С)БО, та інших нормативних актів, положень, інструкцій.

Аналітичний облік розрахунків із покупцями й замовниками в ФГ хххххх Дрогобицького району ведуть за кожним покупцем і замовником, а також за кожним пред'явленим до оплати рахунком, за кожною здійсненою розрахунковою операцією.

Синтетичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку і відображається на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». Рахунок 36 призначений для узагальнення інформації про розрахунки з покупцями й замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечується векселем.

Синтетичний облік розрахунків з покупцями й замовниками ведеться в розрізі кожного покупця і замовника в Журналі - ордері № 6 с-г.

Для обліку резерву сумнівних боргів в Плані рахунків передбачено рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Резерв сумнівних боргів в дослідженому фермерському господарстві не створено.

Внутрішній контроль дебіторської заборгованості, зокрема розрахунків з покупцями й замовниками не проводиться.

З метою вдосконалення обліку та контролю розрахунків з покупцями і замовниками нами внесено такі пропозиції:

- вдосконалення облікового забезпечення господарських операцій в процесі кругообороту капіталу через уточнення місця розрахунків з покупцями і замовниками та визначення стадії кругообороту капіталу – продаж (реалізація);

- вдосконалення класифікації наданих знижок для цілей бухгалтерського обліку, використання якої дозволить систематизувати наявну і майбутню методику коригування ціни на готову продукцію, товари, роботи, послуги;

- систематизація факторів впливу на динаміку об'ємів та якість дебіторської заборгованості підприємства, котрі впливають на процес формування дебіторської заборгованості»

- розроблення механізму та факторів впливу на управління дебіторською заборгованістю підприємства, котрий дасть можливість суттєво покращити ефективність управління дебіторською заборгованістю та діяльність підприємства в цілому;

- автоматизація обліку з використанням програми «BAS Бухгалтерія» допоможе вирішити проблему ведення обліку розрахунків з покупцями та скоротити витрати часу на формування та підготовку різноманітних бухгалтерських документів, звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Н. С., Говоруха О. О., Кирильєва Л. О., Євлаш Т. О. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Х. : ХДУХТ, 2019. 182 с.
2. Атамас П. Й. Фінансовий облік : Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2019. 356 с.
3. Верига Ю. А., Гладких Т. В., Орищенко М. М. Фінансовий облік : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2019. 492 с.
4. Верхоглядова Н., Шило В., Кисла В. : Бухгалтерський фінансовий облік : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2019. 536 с.
5. Гевчук А. В. Методика дослідження бухгалтерської звітності в процесі перевірки розрахунків з контрагентами. Інтернаука. Серія «Економічні науки». 2019. № 6.
6. Георгіос Л., Теодоракопулос Л. Бухгалтерський облік в епоху великих даних: приклади та концептуальні засади. Журнал європейської економіки. 2023. № 22 (4). С. 512–523. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1717/1694>
7. Гладчук Г., Дроздова О., Жидовська Н. Використання діджитал-інструментів для аудиту бухгалтерської звітності в Україні. Актуальні питання економічних наук. № 6. 2024. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14366862>
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://advokat-ua.com.ua/>
9. Демченко Т. Автоматизація економічних процесів (на прикладі програми «BAS Бухгалтерія») : навч. посіб; МОН України, Уманський держ пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 185 с.
10. Довбуш А. В., Белова І. М. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах цифровізації економіки. Інноваційна економіка. 2023. № 2. С. 176–181. DOI: 10.37332/2309-1533.2023.2.23

11. Жарнікова В. Облік розрахунків з покупцями: систематизація поглядів та перспективи досліджень. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, (2), 48-63. URL:<https://doi.org/10.32750/2020-0206>
12. Жидовська Н., Заріцький О. Впровадження інформаційних технологій в облік, аналіз та контроль. Економіка, менеджмент і бізнес-адміністрування в системі транскордонного співробітництва: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Черкаси, 23.06.2023 року. С.124-128.
13. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. URL : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/088.htm.
14. Іщенко Я. П., Подоляничук О. А., Коваль Н. І. Фінансовий облік I : підручник. Вінниця : Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 496 с.
15. Клименко Т., Гаркуша С. Організація і шляхи удосконалення обліку розрахунків з покупцями в умовах цифровізації. Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри: Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 06 листопада 2024 року. Одеса, ОДАУ. 2024. С.260-262.
16. Кобилін А. М. Системи обробки економічної інформації : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2019. 234 с.
17. Краєвський В.М., Колісник О.П., Гуріна Н.В. Фінансовий облік: навчальний посібник. Ірпінь: Державний податковий університет. 2022. 616 с.
18. Крисоватий А.І., Панасюк В.М., Мельничук І.В. Основи обліку і оподаткування: підручник (е-видання). Тернопіль: ЗУНУ. 2023. 565 с.
19. Кужельний М. В., Левицька С. О. Організація обліку : навч. посіб. вид-ня перероблене і доповнене. Київ : Центр навчальної літератури. 2019. 352 с. URL : <https://www.yakaboo.ua/organizacija-obliku-1496061.html>
20. Лень В. С., Гливенко В. В. Облікова політика та її складові. Облік і фінанси. 2019. № 2. С. 26–35. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-2\(84\)26-35](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2019-2(84)26-35).

21. Маначинська Ю. Облік в цифровому забезпеченні бізнесу: Економічний аналіз. 2023 р. Том 33. № 3. С. 327-336.
22. Меліхова Т., Птіцина Л., Гриньова К.. Удосконалення документування обліку, оподаткування та контролю розрахунків з покупцями на малому підприємстві з переходом на сучасні інформаційні системи та технології. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. № 7. 2024. С.192-202. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-7>
23. Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України від 4 червня 2009 р. № 390.
24. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
25. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
26. Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій: монографія. Карпенко Є. А., Карпенко О. В., Мілька А. І. Полтава : ПУЕТ, 2021. 410 с.
27. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція по його застосуванню: Наказ Мінфіна України від 30.11.1999 № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
28. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>
29. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

30. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

31. Положення стандарт бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : затверджене наказом Мінфіну від 31.01.2000 р. № 20. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

32. Положення стандарт бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене наказом Мінфіну від 29.11.1999 р. № 290. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

33. Положення стандарт бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Мінфіну від 08.10.1999 р. № 237. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

34. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Мінфіна України від 24.05.1995 № 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

35. Попович О., Філімонова С. (2023). Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Молодий вчений, 9 (121). 26-30. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-9-121-6>

36. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 16.10.2012 № 5463-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

37. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99р. № 996-14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

38. Скрипник М., Слєпченко В. Методика обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. Економіка та суспільство. Випуск № 29 / 2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-4>

39. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2022. № 2. С. 116–125. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37945/Dub_2022_2.pdf

40. Токаренко В.В. Облік і оподаткування діяльності суб'єктів малого підприємництва. Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ. 2023. Вип. 4 (30). URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2023/konf2203/4/30.pdf>

41. Фінансовий облік: навчальний посібник: [для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти] / за ред. І. Ф. Баланюка, Н. І. Пилипів, Т. М. Гнатюка та колективу авторів. Електронне видання. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2019. 650 с.

42. Фінансовий облік: підручник. 3-тє вид., доп. та перероб. /Крупка, Я. Д., Задорожний, З. В., Денчук, П. Н., Починок, Н. В., & Романів, Р. В. Тернопіль. ЗУНУ. 2023. 488 с.

43. Яременко Л.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю в системі забезпечення ефективної діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2021. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9714>

44. Яструбський М.Я., Левкович І.Р. Проблеми обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами. Економіка та суспільство. Випуск 38. 2022. С. 113-117.

45. Ярута В. О. Автоматизація бухгалтерського обліку: практикум; Харків. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2023. 157 с.

46. Zhydovska N., Andrushko R. Main criteria of economic efficiency for agricultural enterprises activity. Social factors of economic growth, analysis of the effectiveness of tourism and management: collective monograph / Kaplin M., Makarov V., Bilan T., Perov M. – etc. – International Science Group. – Boston: Primedia eLaunch, 2023. P. 70-. 80. DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.ECON.2